

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЖОВТОВОДСЬКИЙ ПРОМИСЛОВИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА**

ЕКОНОМІКА ПІДПРИЄМСТВА

Методичні вказівки до виконання самостійної роботи
для студентів спеціальності 051 «ЕКОНОМІКА»
галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

Розробник В.В. Хавренко

Розглянуто та затверджено
на засіданні циклової комісії
економічних дисциплін

Протокол № __ від
„ __ ” _____ 2021р.
Голова циклової комісії
_____ Фецяк О.В.

1. Пояснювальна записка

Методичні вказівки з планування та організації самостійного вивчення окремих тем, які передбачені робочою програмою курсу «Економіка підприємства» призначені для студентів денної форми навчання спеціальності 151 «Економіка», галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки».

Самостійна робота студентів підвищує ефективність навчального процесу шляхом організації позааудиторного навчання. Вона спрямована на забезпечення фундаментальної наукової загальноосвітньої та практичної підготовки студентів відповідно до особистих здібностей та професійних інтересів кожного. Ця нетрадиційна форма навчання формує у студентів незалежність поглядів, самостійність у визначенні доцільних варіантів виконання завдання. При цьому викладачі забезпечують керівництво і контроль за виконанням студентами отриманих завдань.

Метою самостійної роботи студентів під час вивчення курсу «Економіка підприємства» є поглиблення і закріплення набутих знань з окремих тем курсу, застосування їх для вирішення завдань щодо ефективної організації діяльності підприємств, формування власної точки зору з питань, що вивчаються.

Методичні вказівки містять характеристику питань, які слід вивчити, та список рекомендованої літератури. До кожної теми наводяться питання та завдання для самоконтролю (самоперевірки), опрацювання яких є обов'язковим для студентів, що вивчають цей курс.

Час, відведений на самостійну роботу, має бути використаний на досконале вивчення законодавчих актів, нормативної, наукової та іншої спеціальної літератури, а також на виконання самостійної роботи та оформленні її результати в.

Контроль знань студентів здобутих під час самостійної роботи здійснюється на заняттях, у позанавчальний час чи на консультаціях. Викладач використовує такі форми контролю самостійної роботи студентів:

1. Опитування на семінарських та практичних заняттях.
2. Перевірка конспектів.
3. Перевірка розв'язання творчих завдань.
4. Перевірка і оцінка рефератів.
5. Індивідуальні співбесіди зі студентами на консультаціях.

Реферат як форма науково-дослідної роботи студентів повинен містити обгрунтовані висновки та пропозиції. Студентам слід логічно завершувати розгляд кожного окремого пункту плану реферату і сформулювати відповідні висновки, в кінці подаються найбільш суттєві висновки з досліджуваної теми.

Тема реферату має бути повністю розкрита.

При розв'язанні творчого завдання студенти повинні виконати всі розрахунки, сформулювати змістовні відповіді на тестові запитання, зробити висновки та навести відповідні рекомендації.

Знання студентів оцінюються бальною шкалою та перераховуються в 4-бальну національну шкалу. Оцінюються також якість виконання, точність і оригінальність рішень, перегляд спеціальної літератури, наявність елементів дослідження, виконання завдання у встановленому обсязі відповідно до заданих строків.

2. Тематичний план самостійного вивчення предмету «Економіка підприємства»

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	2	3
1	Тема 1.2 Порядок створення підприємства	2
2	Тема 1.4 Методи управління діяльністю підприємств	2
3	Тема 1.5 Організаційна і виробнича структура підприємств	2
4	Тема 2.6 Норми праці	2
5	Тема 3.4 Відновлення основних фондів	2
6	Тема 3.8 Нормування оборотних засобів. Показники оборотності та їх значення	2
7	Тема 4.2 Характеристика інноваційної діяльності. Напрями розвитку	2
8	Тема 6.5 Соціальна інфраструктура та соціальна діяльність підприємства. Відтворення та розвиток інфраструктури	2
9	Тема 8.3 Економічний зміст і функції ціни. Методи ціноутворення	2
10	Тема 9.4 Антикризова діяльність підприємства	2
	Всього	20

Змістовий модуль 1 Підприємство в сучасній системі господарювання

Тема 1.2 Порядок створення підприємства (Самостійна робота № 1)

Якби людина не бажала то і не було б людини. Причина будь-якої діяльності є потреба (Толстой Л.М.).

Мета:

- ✓ застосування найбільш оптимальних методів організації і проведення самостійної роботи студентів;
- ✓ опанування питань плану даної теми;
- ✓ виховувати у студентів охайність, почуття відповідальності, сумлінне ставлення до своїх обов'язків, інтерес до професії.

План вивчення:

1. Початковий етап створення власного підприємства.
2. Документальне оформлення підприємницької діяльності.
3. Керування створеним підприємством.
4. Припинення діяльності підприємств бізнесу.

Завдання: зробити конспект, підготуватись до опитування за контрольними питаннями, виконати тести

Контрольні питання:

1. Що таке засновницькі документи?
2. Що таке статутний фонд?
3. Як утворюється та використовується статутний фонд?
4. Який мінімальний обсяг становить статутний фонд?
5. Які можуть утворюватися фонди, крім статутного?
6. Де і як здійснюється державна реєстрація суб'єктів підприємницької діяльності?
7. Які документи необхідні для державної реєстрації юридичної особи?
8. Які документи необхідні для державної реєстрації громадян, які мають здійснювати підприємницьку діяльність без створення юридичної особи?
9. Протягом якого терміну здійснюється державна реєстрація суб'єктів підприємницької діяльності?
10. Яка плата (реєстраційний збір) справляється за державну реєстрацію (перереєстрацію) суб'єктів підприємницької діяльності?
11. Що є підставою для відкриття рахунків фірми у банках?

Форма контролю: Перевірка конспектів, усне опитування.

Література:

1. С. Шваб Л.І. Економіка підприємства: Навч. посібник.- К.: Каравела, 2004
2. Гетьман О.О. Економіка підприємства: Навч. посібник. – 2-ге видання, -К.: Центр учбової літератури, 2010.
3. Покропивний С.Ф. Економіка підприємства: Навч. посібник. - КНЕУ, 2000.
4. Законодавство www.zakon.rada.gov.ua

Опорний конспект:

Початковий етап створення власного підприємства

Господарська діяльність здійснюється суб'єктами господарювання в умовах постійних змін економіко-правового поля. Правовими основами функціонування підприємств є сукупність законів та нормативних документів, які визначають і регулюють порядок створення та реєстрації підприємств, їх організаційно-правові форми, систему оподаткування, ліцензування та патентування, порядок організації господарської діяльності, відносини між підприємствами і державою, суб'єктів господарювання між собою.

Основними законодавчими актами, що регулюють діяльність підприємств, є: Цивільний кодекс України; Господарський кодекс України; Закон України "Про підприємництво" (втратив чинність з 1 січня 2004 р., крім статті 4); Закон України "Про господарські товариства"; Закон України "Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців"; Закон України "Про ліцензування певних видів господарської діяльності"; Закон України "Про зовнішньоекономічну діяльність"; Закон України "Про інвестиційну діяльність"; Закон України "Про цінні папери і фондову біржу"; Закон України "Про захист економічної конкуренції"; Закон України "Про систему оподаткування"; Закон України "Про податок на додану вартість"; Закон України "Про оподаткування прибутку підприємств" та ін.

Створення і реєстрація підприємств в Україні відбуваються у певній послідовності: після визначення мети та цілей діяльності підприємства необхідно обрати організаційно-правову форму, його існування та здійснити державну реєстрацію.

Вибір організаційно правової форми підприємства. Створюючи підприємство, необхідно зважати на деякі юридичні нюанси, ігнорування яких може завадити нормальному веденню господарської діяльності та реалізації поставлених перед підприємством завдань.

На вибір організаційно-правової форми впливають такі чинники: запланований вид діяльності, законодавчі вимоги до організаційно-правової форми як умови здійснення певного виду діяльності, наявність коштів на момент реєстрації

підприємства, кількість засновників, форма власності, ступінь відповідальності засновників за зобов'язаннями майбутнього підприємства та ін.

Вибір найменування підприємства, формування статутного (складеного) капіталу, розподіл його між засновниками, обрання місця розташування (юридичної адреси) та напрямків діяльності. Найменування підприємства має містити відомості про його організаційно-правову форму та назву.

Місцерозташування підприємства може бути місцем перебування (місцем проживання) одного з його засновників або інше місцерозташування, підтвержене відповідними документами (наприклад, офісне приміщення, внесене до статутного капіталу підприємства, або орендоване засновниками приміщення під офіс, про що є відповідний договір оренди).

У разі, коли підприємство реєструється у формі товариства, воно формує статутний (складений) капітал. Статутний (складений) капітал утворюється шляхом внесення вкладів учасниками і може поповнюватися за рахунок прибутку від господарської діяльності підприємства, а у разі потреби, - і додаткових вкладів учасників. Статутний капітал є підставою для державної реєстрації та стартовим капіталом підприємства. Внеском до статутного капіталу можуть бути: майно, грошові кошти, права на користування об'єктами інтелектуальної власності та інші майнові права. Чим більший обсяг статутного капіталу підприємства, тим вищий рівень довіри до нього з боку контрагентів і фінансових установ. Значний обсяг статутного капіталу є додатковим аргументом для банків при вирішенні питань щодо надання кредиту. Відповідно до статутного капіталу визначається мінімальний розмір майна товариства, який гарантує інтереси його кредиторів. Обсяг статутного капіталу для акціонерних та товариств з обмеженою відповідальністю не може бути меншим, ніж обсяг, установлений законодавством.

Законодавчо встановлений мінімальний обсяг статутного капіталу становить:

- для акціонерних товариств - сума, еквівалентна 1250 мінімальним заробітним платам, відповідно до ставки, що діє на момент реєстрації;

- товариств з обмеженою відповідальністю - сума, еквівалентна 100 мінімальним заробітним платам. До моменту державної реєстрації учасники товариства повинні сплатити не менше 50 % суми своїх вкладів, а частина статутного капіталу, що залишилася несплаченою, підлягає сплаті протягом першого року діяльності товариства.

Крім того, існують вимоги до мінімального обсягу статутного капіталу залежно від видів діяльності, зокрема:

- для банківських установ, що здійснюють свою діяльність на території всієї України, - 10 млн євро;

- страхових компаній - 1 млн євро; для страхових компаній, що займаються страхуванням життя - 1,5 млн євро;

- торговців цінними паперами для отримання дозволу на усі або окремі (крім комісійної) види діяльності - 1000 неоподаткованих мінімумів доходів громадян (1000 о 17 грн);

- фондових бірж - 10 000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

- ломбардів - 20 тис. євро.

Якщо учасники товариства з обмеженою відповідальністю протягом першого року його діяльності не сплатили повністю суму передбачених статутом своїх вкладів, товариство повинно оголосити про зменшення статутного капіталу і зареєструвати відповідні зміни до статуту в установленому порядку або прийняти рішення про ліквідацію товариства. При заснуванні акціонерного товариства всі його акції мають бути розподілені між засновниками. Відкрита підписка на акції не провадиться до повної сплати статутного капіталу.

Якщо після закінчення другого чи кожного наступного року вартість чистих активів товариства з обмеженою відповідальністю (акціонерного товариства) виявиться меншою від статутного капіталу, товариство зобов'язане оголосити про зменшення статутного капіталу і зареєструвати відповідні зміни до статуту в установленому порядку. Якщо вартість чистих активів товариства стає меншою від визначеного законом мінімального обсягу статутного капіталу, товариство підлягає ліквідації.

Реєстрація підприємства в органах державної влади.

Державна реєстрація юридичних осіб проводиться державним реєстратором виключно у виконавчому комітеті міської ради міста обласного значення або у районній, районній у містах Києві та Севастополі державній адміністрації за місцезнаходженням юридичної особи.

Для реєстрації підприємства до відповідних органів необхідно подати такі документи:

- заповнену реєстраційну картку на проведення державної реєстрації юридичної особи, яка є одночасно і заявою;

- установчі документи, які поряд з нормами чинного законодавства становлять правову основу діяльності підприємства, зокрема рішення засновників про створення юридичної особи - засновницький договір (для повного і командитного товариств) та статут підприємства (для акціонерних товариств, товариств з обмеженою і додатковою відповідальністю);

- платіжне доручення (квитанцію) про сплату збору за державну реєстрацію;

- документи, що засвідчують внесення власниками своєї частки до статутного (складеного) капіталу підприємства;

- звіт про проведення підписки на акції, який засвідчено Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку (подається у разі реєстрації відкритих акціонерних товариств).

Статут та засновницький договір підписують усі учасники, засвідчує нотаріус, після чого їх подають на державну реєстрацію. Відповідно до Закону України "Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців" державний реєстратор зобов'язаний перевірити ці документи на відсутність підстав для відмови у проведенні державної реєстрації юридичної особи. За відсутності таких підстав державний реєстратор повинен внести до реєстраційної картки на проведення державної реєстрації юридичної особи ідентифікаційний код заявника відповідно до вимог Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України та до Єдиного державного реєстру запис про проведення державної реєстрації юридичної особи на підставі відомостей цієї реєстраційної картки.

Дата внесення до Єдиного державного реєстру запису про проведення державної реєстрації юридичної особи є датою державної реєстрації юридичної особи. Строк державної реєстрації юридичної особи не повинен перевищувати три робочих дні з дати надходження документів для проведення державної реєстрації юридичної особи.

Свідоцтво про державну реєстрацію юридичної особи має бути оформлене і видане (надіслане рекомендованим листом за описом вкладення) засновнику або уповноваженій ним особі державним реєстратором не пізніше наступного робочого дня з дати державної реєстрації юридичної особи. Разом зі свідоцтвом про державну реєстрацію юридичної особи засновнику або уповноваженій ним особі видається (надсилається рекомендованим листом) один примірник оригіналу установчих документів із відміткою державного реєстратора про проведення державної реєстрації юридичної особи.

Державний реєстратор не пізніше наступного робочого дня з дати державної реєстрації юридичної особи зобов'язаний передати відповідним органам статистики, Державної податкової служби, Пенсійного фонду України, фондів соціального страхування повідомлення про проведення державної реєстрації юридичної особи із зазначенням номера та дати внесення відповідного запису до Єдиного державного реєстру та відомості з реєстраційної картки на проведення державної реєстрації юридичної особи.

Після зазначених процедур підприємство відкриває рахунок у комерційному банку. Для цього до банку подають:

- свідоцтво про державну реєстрацію;
- копію документа, що підтверджує взяття підприємства на облік в органах державного податкового відомства;
- дві картки зі зразками підписів (засвідчених нотаріально);
- заява на відкриття рахунку;
- копії статутних документів.

Для одержання дозволу на виготовлення печаток і штампів підприємство надає до районного управління МВС України:

- копію свідоцтва про державну реєстрацію;

- два екземпляри затверджених засновниками зразків підписів, печаток;
- платіжне доручення про сплату збору за видачу дозволу. Орган внутрішніх справ зобов'язаний видати дозвіл протягом п'яти робочих днів від моменту отримання документів.

На цьому процес реєстрації підприємства можна вважати завершеним. Проте слід пам'ятати, що до початку господарської діяльності необхідно одержати дозвіл на діяльність підприємства в органах Державного комітету з нагляду за охороною праці, в деяких випадках провести акредитацію підприємства на митниці, оформити ліцензію на певні види діяльності тощо.

Ліцензія - це документ державного зразка, який засвідчує право ліцензіата на здійснення зазначеного в ньому виду господарської діяльності протягом визначеного строку за умови виконання ліцензійних умов.

Ліцензіат - це суб'єкт господарювання, який одержав ліцензію.

Перелік видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню, міститься в Законі України "Про ліцензування певних видів підприємницької діяльності".

Керування створеним підприємством

Керівник підприємства наймається (призначається) власником або обирається власниками майна.

При наймі (призначенні, обранні) власником або уповноваженим ним органом керівника підприємства на посаду з ним укладається контракт (договір, угода), в якому визначаються права, строки найму, обов'язки і відповідальність керівника підприємства перед власником та трудовим колективом, умови його матеріального забезпечення і звільнення з посади з урахуванням гарантій, передбачених контрактом (договором, угодою) та законодавством України.

Керівник підприємства самостійно вирішує питання діяльності підприємства, за винятком віднесених статутом до компетенції інших органів управління даного підприємства. Власник майна не має права втручатися в оперативну діяльність керівника підприємства.

Керівника підприємства може бути звільнено з посади до закінчення строку контракту на підставах, передбачених контрактом або законодавством України.

Заступники керівника підприємства, керівники та спеціалісти підрозділів апарату управління і структурних підрозділів (виробництв, цехів, відділів, відділень, дільниць, ферм та інших аналогічних підрозділів підприємств), а також майстри і старші майстри призначаються на посаду і звільняються з посади керівником підприємства.

Припинення діяльності підприємств бізнесу.

Підприємство може бути ліквідоване (реорганізоване) у випадках: прийняття відповідного рішення власником майна, визнання його банкрутом, заборони діяльності за невиконання встановлених законодавством умов. Ліквідація

підприємства здійснюється ліквідаційною комісією, створеною власником або вповноваженим ним органом, а за банкрутства - судом чи арбітражем. Про таку акцію повідомляється в пресі з визначенням строків претензій до підприємства, що ліквідується. Ліквідаційна комісія повинна оцінити наявне майно такого підприємства, розраховуватись з кредиторами, скласти й передати власнику ліквідаційний баланс. Підприємство вважається ліквідованим (реорганізованим) з моменту виключення його з державного реєстру України.

Тестове завдання:

1. *Які засновницькі документи підтверджують статус юридичної особи?*
 - 1.1. Статут підприємства.
 - 1.2. Підприємницька угода.
 - 1.3. Організаційно-правова форма.
 - 1.4. Установчий договір.

2. *Офіційно зареєстрований документ, який регламентує діяльність юридичної особи — це:*
 - 2.1. Угода (договір).
 - 2.2. Статут.
 - 2.3. Установчий договір.
 - 2.4. Оренда.

3. *Угода, яка укладається між двома або кількома засновниками щодо створення підприємства (фірми) певним шляхом — це:*
 - 3.1. Договір.
 - 3.2. Статут.
 - 3.3. Установчий договір.
 - 3.4. Оренда.

4. *Установчий договір набирає сили:*
 - 4.1. З моменту його підписання всіма засновниками фірми.
 - 4.2. З моменту державної реєстрації суб'єкта підприємницької діяльності.
 - 4.3. З моменту відкриття рахунка в банку.

5. *Сукупність грошових коштів та майна, яке необхідно для ' організації та початку функціонування фірми — це:*

- 5.1. Майно засновників фірми.
- 5.2. Статутний фонд фірми.
- 5.3. Резервний фонд фірми.
- 5.4. Страховий фонд фірми.

6. *Який мінімальний обсяг статутного фонду акціонерного товариства?*

- 6.1. 100 мінімальних заробітних плат.
- 6.2. 625 мінімальних заробітних плат.
- 6.3. 750 мінімальних заробітних плат.
- 6.4. 1250 мінімальних заробітних плат.
- 6.5. 1500 мінімальних заробітних плат.

7. *Який мінімальний обсяг статутного фонду для всіх товариств (крім акціонерного товариства)?*

- 7.1. 100 мінімальних заробітних плат.
- 7.2. 625 мінімальних заробітних плат.
- 7.3. 750 мінімальних заробітних плат.
- 7.4. 1250 мінімальних заробітних плат.
- 7.5. 1500 мінімальних заробітних плат.

8. *Де відбувається державна реєстрація суб'єктів підприємницької діяльності?*

- 8.1. За місцем їх діяльності.
- 8.2. За місцем реалізації основної продукції.
- 8.3. За місцезнаходженням або за місцем проживання.
- 8.4. За будь-якою адресою.

9. *У який строк видається свідоцтво про державну реєстрацію суб'єкта підприємницької діяльності?*

- 9.1. Протягом 5 робочих днів.
- 9.2. Протягом 10 робочих днів.
- 9.3. Протягом 15 робочих днів.
- 9.4. У місячний строк.

10. *Яка плата (реєстраційний збір) справляється за державну реєстрацію (перереєстрацію) суб'єктів підприємницької діяльності?*

- 10.1. Для громадян-підприємців — у розмірі одного, для юридичних осіб — у розмірі п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.
- 10.2. Для громадян-підприємців — у розмірі півтора, для юридичних осіб у розмірі семи неоподатковуваних мінімумів.

10.3. Для громадян-підприємців — у розмірі двох, для юридичних осіб — у розмірі дванадцяти неоподатковуваних мінімумів.

Змістовий модуль 1 Підприємство в сучасній системі господарювання

Тема 1.4 Методи управління діяльністю підприємств (Самостійна робота № 2)

Я буваю то лисицею, то левом. Увесь секрет управління полягає в тому, щоб знати, коли слід бути тим чи іншим (Наполеон Бонапарт)

Мета:

- ✓ застосування найбільш оптимальних методів організації і проведення самостійної роботи студентів;
- ✓ опанування питань плану даної теми;
- ✓ виховувати у студентів охайність, почуття відповідальності, сумлінне ставлення до своїх обов'язків, інтерес до професії.

План вивчення:

1. Сутність методів управління. Типи методів управління.
2. Характеристика економічних методів управління.
3. Сутність соціально-психологічних методів управління.
4. Сутність організаційних методів.
5. Сутність регламентних та розпорядчих методів управління.
6. Вплив методів управління на окремих працівників та колектив в цілому.

Завдання: зробити конспект, підготуватись до усного опитування

Контрольні питання:

1. Які Ви знаєте методи управління підприємством?
2. Які з методів управління є найважливішими для діяльності підприємства?

Форма контролю:

Перевірка конспектів, усне опитування.

Література:

1. С. Шваб Л.І. Економіка підприємства: Навч. посібник.- К.: Каравела, 2004
2. Гетьман О.О. Економіка підприємства: Навч. посібник. – 2-ге видання, -К.: Центр учбової літератури, 2010.
3. Покропивний С.Ф. Економіка підприємства: Навч. посібник. - КНЕУ, 2000.

Опорний конспект:

Сутність методів управління. Типи методів управління

Управління — складний і динамічний процес, керований і здійснюваний людьми для досягнення поставленої мети. Після того як встановлено цілі управління, необхідно знайти найбільш ефективні шляхи та методи досягнення їх. Інакше кажучи, якщо при визначенні цілей потрібно відповісти на запитання "чого потрібно досягти?", то слідом за цим виникає запитання "як найбільш раціонально досягти мети?" Отже виникає потреба в застосуванні арсеналу засобів, що забезпечують досягнення цілей управління, тобто методів управління.

Методом називається захід або сукупність заходів у будь-якій людській діяльності, спосіб досягнення мети, шлях вирішення певного завдання.

Методи являють собою важливий елемент процесу управління. Наявність прогресивних методів управління та вмиле використання їх є передумовою ефективності управління і господарських процесів.

Методи управління покликані забезпечити високу ефективність діяльності колективів, їх злагоджену роботу, сприяти максимальній мобілізації творчої активності кожного члена. Цим методи управління відрізняються від усіх інших технічних та технологічних методів, які використовуються в ході вирішення комплексних виробничо-господарських завдань.

Особлива роль методів управління полягає у тому, щоб створити умови для чіткої організації процесу управління, використання сучасної техніки і прогресивної технології організації праці і виробництва, забезпечити їх максимальну ефективність при досягненні поставленої мети. Таким чином, зміст поняття "методи управління" впливає із суті і змісту управління і належить до основних категорій теорії управління.

Практична реалізація функцій управління здійснюється за допомогою системи методів управління. Привести в дію організовану систему, щоб одержати потрібний результат, можна лише через вплив на неї керуючого органу чи особи. При цьому необхідні певні інструменти погодженого впливу, які й забезпечують досягнення поставлених цілей.

Управління фірмою (підприємством, організацією) спрямоване на людей, коло їхніх інтересів, передовсім матеріальних. Тому основою класифікації методів управління є внутрішній зміст мотивів, якими керується людина у процесі

виробничої чи іншої діяльності. За своїм змістом мотиви діяльності можна поділити на матеріальні, соціальні та мотиви примусового характеру. Відповідно до цього розрізняють такі методи управління: а) економічні; б) соціально-психологічні; в) організаційні методи управління діяльністю підприємств.

Усі названі методи управління діяльністю підприємств органічно взаємозв'язані й використовуються не ізольовано, а комплексно. Проте провідними треба вважати саме економічні методи. Організаційні методи створюють передумови для використання економічних методів. Соціально-психологічні методи доповнюють організаційні та економічні й утворюють у сукупності необхідний арсенал засобів управління діяльністю підприємства, будь-якого суб'єкта підприємницької чи іншої діяльності.

Характеристика економічних методів управління

Економічні методи управління — це такі методи, які реалізують матеріальні інтереси участі людини у виробничих процесах (будь-якій іншій діяльності) через використання товарно-грошових відносин. Ці методи мають два аспекти реалізації. Перший аспект характеризує процес управління, зорієнтований на використання створеного на загальнодержавному рівні економічного сегмента зовнішнього середовища. Суть цього аспекту: формування системи оподаткування суб'єктів господарювання; визначення дієвої амортизаційної політики, яка сприяла б оновленню (відтворенню) матеріальних і нематеріальних активів підприємства; встановлення державою мінімального рівня заробітної плати та пенсій. Другий аспект економічних методів управління зв'язаний з управлінським процесом, орієнтованим на використання різноманітних економічних важелів, таких як фінансування, кредитування, ціноутворення, штрафні санкції тощо.

Сутність соціально-психологічних методів управління

Соціально-психологічні методи управління реалізують мотиви соціальної поведінки людини. Адже рівень сучасного виробництва, зростання загальноосвітнього і професійно-кваліфікаційного рівня працівників зумовлюють суттєві зміни в системі ціннісних орієнтацій та структурі мотивації трудової діяльності людей.

Традиційні форми матеріального заохочення поступово втрачають свій пріоритетний стимулюючий вплив. Усе більшого значення набувають такі чинники, як змістовність і творчий характер праці, можливості для прояву ініціативи, суспільне визнання, моральне заохочення тощо. Тому розуміння закономірностей соціальної психології та індивідуальної психіки працівника є необхідною умовою ефективного управління виробництвом чи будь-яким іншим видом діяльності.

Практична реалізація соціально-психологічних методів управління здійснюється за допомогою різноманітних засобів соціального орієнтування та

регулювання, групової динаміки, розв'язання конфліктних ситуацій, гуманізації праці тощо.

Сутність організаційних методів управління

Організаційні методи управління базуються на мотивах примусового характеру, їхнє існування й практичне застосування зумовлене заінтересованістю людей у спільній організації праці. Організаційні методи управління — це комплекс способів і прийомів впливу на працівників, що ґрунтуються на використанні організаційних відносин та адміністративній владі керівництва. Усі організаційні методи управління поділяють на регламентні й розпорядчі.

Зміст регламентних методів полягає у формуванні структури та ієрархії управління, делегуванні повноважень і відповідальності певним категоріям працівників фірми, визначенні орієнтирів діяльності підлеглих, наданні методично-інструктивної та іншої допомоги виконавцям. **Розпорядчі методи** управління охоплюють поточну (оперативну) організаційну роботу і базуються, як правило, на наказах керівників підприємств (організацій). Вони передбачають визначення конкретних завдань для виконавців, розподіл цих завдань між ними, контроль виконання, проведення нарад з питань поточної діяльності фірми (підприємства, організації).

Професійно вміле застосування економічних, соціально-психологічних та організаційних методів управління здебільшого забезпечує достатньо ефективне господарювання.

Формування цілеспрямованого впливу на трудові колективи та їх окремих членів безпосередньо пов'язане з мотивацією, тобто використанням факторів, які визначають поведінку людини в колективі в процесі виробництва. Звідси випливає дуже важлива вимога до методів управління: методи управління повинні мати свою мотиваційну характеристику, що визначає напрям їх дії. Ця характеристика показує мотиви, які визначають поведінку людей і на які орієнтована відповідна група методів.

Ефективність застосування методів управління в основному залежить від рівня кваліфікації керівних кадрів, що зумовлює потребу систематичної і цілеспрямованої підготовки та повсякденного використання всіх зазначених напрямів впливу на колектив і окремих людей.

Економічні методи управління посідають центральне місце в системі наукових методів управління трудовою діяльністю людей, оскільки на їхній основі встановлюється цільова програма господарського розвитку окремих підприємств і організацій і визначається такий режим роботи і такі стимули, які об'єктивно спонукають і зацікавлюють колективи та окремих працівників в ефективній праці.

Таким чином, впливом на безпосередні інтереси об'єкта управління створюється механізм його орієнтації на найбільш ефективний режим роботи без повсякденного і безпосереднього втручання зверху. До складу економічних методів управління належать організаційно-виробниче планування, метод комплексних

цільових програм, комерційний розрахунок, система економічних регуляторів господарської діяльності.

Змістовий модуль 1 Підприємство в сучасній системі господарювання

Тема 1.5 Організаційна і виробнича структура підприємств (Самостійна робота № 3)

Все управління в кінцевому рахунку зводиться до стимулювання активності інших людей (Лі Якокка)

Мета:

- ✓ застосування найбільш оптимальних методів організації і проведення самостійної роботи студентів;
- ✓ опанування питань плану даної теми;
- ✓ виховувати у студентів охайність, почуття відповідальності, сумлінне ставлення до своїх обов'язків, інтерес до професії.

План вивчення:

1. Поняття структури підприємства.
2. Сутність організаційної структури управління .
3. Види зв'язків, що виникають в процесі спілкування.
4. Типи організаційних структур управління.
5. Загальна структура підприємства.
6. Виробнича структура підприємства та її характеристика.
7. Принципи формування ефективної виробничої структури підприємства.

Завдання: зробити конспект, підготуватись до опитування за наведеними питаннями, виконати тести

Контрольні питання:

1. Що являє собою «організаційна структура управління»?
2. Назвіть найбільш поширені типи організаційних структур управління?
3. Особливості лінійної організаційної структури управління.
4. Особливості лінійно-штабної організаційної структури управління.
5. Особливості функціональної організаційної структури управління.
6. Особливості дивізійної організаційної структури управління.
7. Особливості матричної організаційної структури управління.
8. Особливості множинної організаційної структури управління.
9. Що являє собою загальна структура підприємства.

10. Дайте визначення поняттю «виробнича структура підприємства» та охарактеризуйте це поняття.
11. Назвіть принципи формування ефективної виробничої структури підприємства.

Форма контролю:

Перевірка конспектів, усне опитування.

Література:

4. Шваб Л.І. Економіка підприємства: Навч. посібник.- К.: Каравела, 2004
5. Гетьман О.О. Економіка підприємства: Навч. посібник. – 2-ге видання, -К.: Центр учбової літератури, 2010.
6. Покропивний С.Ф. Економіка підприємства: Навч. посібник. - КНЕУ, 2000.

Опорний конспект:

Структура підприємства - це склад і співвідношення його внутрішніх ланок (цехів, ділянок, відділів, лабораторій та інших підрозділів), що становлять єдиний господарський об'єкт. Розрізняють загальну, виробничу й організаційну структури підприємства.

Організаційна структура управління – форма системного управління, яка визначає склад, взаємодію та підпорядкованість її елементів із використанням лінійних, функціональних та між функціональних зв'язків у процесі спілкування.

Лінійні зв'язки виникають між підрозділами і керівниками різних рівнів управління, де один керівник підпорядкований іншому.

Функціональні зв'язки характеризують взаємодію керівників, які виконують певні функції на різних рівнях управління, і між ними не існує адміністративного підпорядкування.

Між функціональні зв'язки мають місце між підрозділами однакового рівня управління.

Організаційна структура управління - це сукупність певним чином пов'язаних між собою управлінських ланок. Вона характеризується кількістю органів управління, порядком їхньої взаємодії та функціями, які вони виконують. *Головне призначення організаційної структури* - забезпечити ефективну діяльність управлінського персоналу. Вона безпосередньо пов'язана з виробничою структурою підприємства. Принцип формування структури управління - організація та закріплення тих або інших функцій управління за підрозділами (службами) апарату управління.

Організаційна структура апарату управління характеризується різною кількістю ланок, частіше за все використовується система "трьох": директор

(президент, менеджер) - начальник цеху - майстер. Кожний з них несе особисту відповідальність за доручену йому ділянку роботи.

Рис. 1. Структура управління цехом

Існують різні *типи організаційних структур управління*, основними з яких є:

1. Лінійна - це структура, між елементами якої існують лише одноканальні взаємодії, кожен підлеглий має лише одного лінійного керівника, який виконує всі адміністративні та інші функції у відповідному підрозділі.

2. Лінійно-штабна структура передбачає створення при лінійному керівництві спеціальних функціональних служб (штабів), які допомагають йому вирішувати певні виробничі завдання і формувати відповідні управлінські рішення. При цьому штаби не дають безпосередніх розпоряджень лінійним керівникам.

3. Функціональна структура також передбачає наявність штабів, але їх персонал має не лише дорадчі права, а й право керівництва і прийняття рішень. Тому кожний виробничий підрозділ отримує розпорядження одночасно від декількох керівників функціональних підрозділів підприємства. Функціональна структура забезпечує компетентне керівництво з кожної функції управління.

4. Дивізіональна структура управління будується не за функціональними ознаками, а за принципами групування виробничих підрозділів: за продуктами, групами споживачів, за місцем розташування. Виникнення цієї структури пов'язане із поглибленням поділу управлінської праці, тобто вищі ланки управління займаються лише загальними питаннями (фінансовими, юридичними, кадровими), а решту своїх функцій делегують виробничим підрозділам (відділенням), які мають свою власну структуру управління і можуть автономно функціонувати.

5. Матрична структура передбачає створення, поряд з лінійними керівниками та функціональним апаратом управління, тимчасових проектних груп, які формуються із спеціалістів функціональних підрозділів і займаються створенням нових видів продукції. Після завершення робіт над проектом спеціалісти

повертаються до своїх функціональних підрозділів. Керівник проекту виконує роль лінійного керівника щодо членів групи.

6. Множинна структура управління використовується сучасними компаніями, які включають ряд підприємств. В її основі лежить поєднання різних організаційних структур управління. Таке багатоструктурне рішення буде все більше використовуватись у майбутньому.

Згідно із Законом «Про підприємства в Україні» управління підприємством здійснюється відповідно до статуту на основі поєднання прав власника щодо господарського використання свого майна і принципів самоврядування трудового колективу.

Підприємство самостійно визначає структуру управління, встановлює штати.

Власник здійснює права щодо управління підприємством безпосередньо або через уповноважені ним органи. Рішення з соціально-економічних питань, що стосуються діяльності підприємства, виробляються і приймаються його органами управління з участю трудового колективу та уповноважених ним органів.

При створенні раціональної структури управління фірмою необхідно правильно встановити чисельність зайнятих у сфері управління підприємством. Чисельність працівників функціональних підрозділів підприємства визначається на основі відповідних нормативів. Залежно від виконуваних функцій такими підрозділами можуть бути відповідні відділи, бюро, групи. Нормативи встановлюються науково-дослідними інститутами праці і відображаються в основних методичних рекомендаціях. На підприємствах найчастіше чисельність управлінського персоналу встановлюється у відсотках до чисельності робітників і фіксується у штатному розписі підприємства.

Під *загальною структурою підприємства* розуміється комплекс виробничих та обслуговуючих підрозділів, а також апарат управління підприємством. Загальна структура підприємства характеризується взаємозв'язками і співвідношеннями між цими підрозділами за розміром зайнятих площ, чисельністю працівників і пропускною здатністю (потужністю).

До *виробничих підрозділів* належать цехи, дільниці, лабораторії, в яких виготовляється, проходить контрольну перевірку й випробування основна продукція, що випускається підприємством, комплектуючі вироби, які придбані на стороні, матеріали й напівфабрикати, запасні частини для обслуговування виробів та ремонту в процесі експлуатації, різні види енергії для технологічних цілей тощо. До підрозділів, які обслуговують працівників, належать житлово-комунальні господарства, їхні служби, їдальні, буфети, дитячі сади та ясла, санаторії, пансіонати, будинки відпочинку, профілакторії, медсанчастини, добровільні спортивні товариства, відділи технічного навчання й навчальні заклади, які займаються підвищенням виробничої кваліфікації, культурного рівня робітників, інженерно-технічних працівників і службовців.

На відміну від загальної, *виробнича структура підприємства* є формою організації виробничого процесу вона виражається в розмірі підприємства, кількості й складі цехів та служб, їх плануванні, а також у кількості планування виробничих ділянок та робочих місць усередині цехів.

Розрізняють такі **види цехів і ділянок**:

- о основні;
- о допоміжні;
- о обслуговувальні;
- о побічні.

Рис. 2 Загальна структура виробничого підприємства

В **основних цехах** виконується певна стадія виробничого процесу з перетворення сировини й матеріалів на готову продукцію або ряд стадій виробничого процесу з виготовлення якого-небудь виробу чи його частини. Основні цехи поділяються на:

- заготівельні (ливарні, ковальські, штампувальні тощо);
- оброблювальні (токарні, фрезерні тощо);
- випускаючі (складальні).

Завдання допоміжних цехів - забезпечувати нормальну, безперебійну роботу цехів основного виробництва. До них належать енерго-ремонтні, механо-ремонтні, ремонтно-механічні тощо.

Обслуговувальні господарства виконують функції зберігання продукції, транспортування сировини, матеріалів і готової продукції тощо.

Побічні цехи займаються утилізацією відходів, виробництвом невластивих товарів (наприклад, авіабудівний завод виготовляє холодильники), наданням послуг іншим підприємствам і населенню тощо.

Організаційна побудова основних цехів і виробництв ведеться за трьома принципами:

технологічним - цехи і дільниці формуються за ознакою однорідності технологічного процесу виготовлення різних виробів (бетонні, сталеплавильні цехи тощо);

предметним - об'єднує робочі місця, дільниці, цехи з випуску певного виду продукції (кульковальничні цехи);

змішаним - заготівельні цехи і дільниці створюються за технологічним принципом, а випускаючі цехи і дільниці - за предметним (див. рис. 1.3).

Основною структурною виробничою одиницею підприємства є **виробнича дільниця**, що є сукупністю робочих місць, на яких виконується технологічно однорідна робота або різні операції з виготовлення однакової або однотипної продукції. Продукція дільниці призначена для перероблення всередині цеху. Склад, кількість ділянок і взаємостосунки між ними визначають склад більших виробничих підрозділів - цехів і структуру підприємства в цілому.

Первинною ланкою організації виробництва є **робоче місце**. Робоче місце - це частина виробничої площі, де робітник або група робітників виконують окремі операції з виготовлення продукції або обслуговування процесу виробництва.

Розрізняють такі види виробничої структури:

- безцехова (виробнича дільниця, тобто сукупність територіально відокремлених робочих місць, на яких виконуються технологічно однорідні роботи або виготовляється однотипна продукція, використовується на невеликих підприємствах з відносно простими виробничими процесами);

- цехова (цех, тобто адміністративно відокремлена частина підприємства, в якій виконується певний комплекс робіт відповідно до внутрішньозаводської спеціалізації);

- корпусна (корпус, тобто об'єднання кількох однотипних цехів);

- комбінатська (здійснюються багатостадійні процеси виробництва, характерною ознакою яких є послідовність процесів перероблення сировини наприклад металургійна, хімічна, текстильна промисловість).

Структура підприємства повинна бути раціональною й економічною, забезпечувати найкоротші шляхи транспортування сировини, матеріалів і готових виробів.

Тестове заїдання:

1. Управління підприємством — це:

а) особлива форма економічних відносин, що має свою логіку розвитку, зміну і розвиток концепцій;

б) неперервна взаємодія та координація дій персоналу з виконання функцій управління для досягнення мети господарської діяльності;

в) постійний і системний вплив на діяльність його структурних підрозділів для забезпечення узгодженої роботи і досягнення кінцевого позитивного результату.

2. Методи управління — це:

а) способи впливу на окремих працівників та виробничі колективи в цілому, що необхідні для досягнення цілей підприємства;

б) координація дій виробничого персоналу з виконання його функцій для досягнення мети господарської діяльності підприємства;

в) прийняття нових законодавчих актів, що регулюють діяльність підприємства.

3. Виробнича структура промислового підприємства — це:

а) склад його виробничих підрозділів;

б) склад і співвідношення між виробничими та невиробничими підрозділами;

в) взаємозв'язки між виробничими підрозділами;

г) склад співвідношення між виробничими підрозділами та їх просторове розміщення;

д) співвідношення між організаціями, що обслуговують колектив підприємства;

е) апарат управління підприємством.

4. Загальна структура підприємства включає:

а) основні, допоміжні та обслуговуючі цехи; б) виробничу структуру;

в) підсобні цехи та господарства;

г) організації та установи, що займаються обслуговуванням працівників підприємства;

д) апарат управління підприємством.

5. До основних цехів підприємства належать:

а) ремонтно-механічні;

б) ливарні;

в) транспортні;

г) складальні;

д) інструментальні;

е) санітарно-гігієнічні.

6. До допоміжних цехів належать:

а) ремонтно-механічний;

б) ковальсько-пресовий;

в) інструментальний;

г) гальванічний.

Змістовий модуль 2 Трудові ресурси

Тема 2.6 Норми праці (Самостійна робота № 4)

Мета:

- сформуванати знання про нормування праці, ознайомити з методами нормування, видами норм;
- формувати аналітичне мислення, уміння розвивати волю і самостійність; уміння володіти засобами обробки інформації; формувати мотиваційне ставлення до навчального матеріалу; розвивати вміння застосовувати теоретичний матеріал на практиці;
- виховувати у студентів охайність, почуття відповідальності, сумлінне ставлення до своїх обов'язків, інтерес до професії;
- застосовувати найбільш оптимальні методи організації самостійної роботи студентів поза заняттями.

План вивчення:

1. Поняття норми праці
2. Види норм
3. Методи встановлення норм

Завдання: зробити конспект, підготуватись до опитування за запитаннями

Контрольні питання:

1. Норми праці та їх види
2. Характеристика норми часу
3. Характеристика норми вироблення
4. Особливості норм обслуговування
5. Дайте визначення норм чисельності
6. Назвіть етапи розроблення трудових нормативів
7. Охарактеризуйте методи встановлення норм

Форма контролю: перевірка конспектів, усне опитування.

Література:

7. Шваб Л.І. Економіка підприємства: Навч. посібник.- К.: Каравела, 2004
8. Гетьман О.О. Економіка підприємства: Навч. посібник. – 2-ге видання, -К.: Центр учбової літератури, 2010.
9. Покропивний С.Ф. Економіка підприємства: Навч. посібник. - КНЕУ, 2000.

Опорний конспект

1. Норма праці є конкретним вираженням міри праці на кожному підприємстві і визначає величину і структуру витрат робочого часу, необхідних для виконання цієї роботи.

Розрізняють наступні види норм праці : норми часу, норми вироблення, норми обслуговування, норми чисельності, норми керованості, нормовані завдання.

2. Усі норми праці є похідними від норми часу.

Норма часу - це встановлюваний для певних організаційно-технічних умов час на виконання цієї роботи (операції), виходячи з раціонального використання виробничих можливостей устаткування і робочого місця з урахуванням передового виробничого досвіду.

У структуру технічно обгрунтованої норми часу входять: оперативний час, час обслуговування робочого місця, час регламентованих перерв.

Підготовчо-завершальний час в умовах одиничного виробництва входить в штучний, в умовах масового - не враховується, а в умовах серійного воно встановлюється на партію деталей і враховується при розрахунку штучно-калькуляційного часу.

Норма вироблення - це кількість натуральних або умовних одиниць продукції, яке має бути виготовлене в одиницю часу (зміну, місяць) в певних організаційно-технічних умовах одним або групою робітників відповідної кваліфікації.

Норма обслуговування - це встановлена кількість одиниць устаткування (число робочих місць, м² площі і т. д.), яке повинне обслуговуватися одним робітником або групою робітників.

Норма часу обслуговування - кількість часу, необхідна для обслуговування впродовж зміни одиниці устаткування, м² виробничої площі і т. д.

Норма керованості - це чисельність працівників або число структурних підрозділів, що доводяться на одного керівника.

Норма чисельності тих, що працюють - це чисельність працівників певного професійно-кваліфікаційного складу, що вимагається для виконання виробничого завдання.

Нормоване завдання - це встановлений об'єм роботи, який працівник або група працівників повинні виконати за певний період.

Для розроблення трудових нормативів використовують:

- результати хронометражних спостережень на робочих місцях, матеріали фотографій робочого часу, кіно- і відеозйомок;

- режими роботи і технічні характеристики обладнання, параметри апаратних процесів, типові технологічні процеси;

- чисельність працівників, що залучені для дослідження операцій за умов досконалої організації праці;

- діючі нормативи на аналогічні трудові процеси та їх елементи; міжнародні, державні стандарти, технічні умови тощо.

Процес розроблення трудових нормативів має такі етапи:

1) підготовча організаційно-методична робота (аналіз діючих нормативів;
2) вибір типового змісту трудового процесу і чинників впливу організаційно-технічних умов виробництва на параметри нормативів;

3) дослідження технологічного процесу; проектування макетів нормативних таблиць; складання робочого плану розроблення нормативів;

4) створення і доведення до виконавців єдиної робочої методики проведення досліджень);

5) збирання первинної інформації, проведення полігонних спостережень і лабораторних досліджень (вивчення та аналіз змісту трудового процесу, організації праці, якості обслуговування робочих місць, кваліфікації працівників, паспортних даних параметрів роботи устаткування, його технічного стану, характеристик інструментальних наладок та ін.;

6) установа раціонального порядку виконання трудового процесу, впливу об'єктивних чинників);

7) аналіз і опрацювання результатів досліджень, складання нормативних таблиць, графіків, формул, оформлення проекту збірника нормативних матеріалів;

8) експериментальна перевірка проекту трудових нормативів на підприємствах (усунення недоліків у нормативах або розбіжностей між умовами виконання трудових процесів у проекті нормативів і на практиці);

9) коригування нормативних матеріалів за наслідками експериментальної перевірки;

10) узгодження з профспілками, затвердження, тиражування і передання для використання на виробництві.

3. Для встановлення норм праці застосовуються відповідні **методи нормування праці**.

Аналітичний метод нормування базується на вивченні трудового процесу, організації праці на робочому місці, ефективності використання техніки і робочого інструменту. Що підлягає нормуванню робота розчленовується на складові її технологічні і трудові елементи, які ретельно аналізуються, потім на основі аналізу проєктуються раціональні прийоми і методи виконання цих елементів і робиться відповідний ним розрахунок необхідних витрат робочого часу. Цей метод застосовується в умовах масового і великосерійного виробництва.

Сумарний метод дозволяє встановити норми праці на основі особистого досвіду нормувальника і статистичних даних про фактичні витрати часу на аналогічні роботи. Встановлені таким шляхом норми називаються дослідно-статистичними, вони застосовуються в умовах одиничного і дрібносерійного виробництва.

Приклад. Бригада в складі 5 чол. повинна розробити 500 здобних булочок за 2 год. Необхідно визначити норму часу на обробку 1 кг здобних булочок. Виходячи з того, що норма тривалості на обробку продукції становить 2 год, норма часу на 1 кг дорівнює 0,02 год. ($2 \times 5/500$).

Змістовий модуль 3 Капітал. Виробничі фонди підприємства та нематеріальні активи

Тема 3.4 Відновлення основних фондів (Самостійна робота 5)

Мета:

- ✓ ознайомити з видами зносу основних фондів;
- ✓ ознайомити зі шляхами усунення зносу різних видів;
- ✓ сприяти формуванню знань та практичних навичок по темі.

План заняття:

1. Ремонт основних фондів.
2. Види ремонтних робіт.
3. Модернізація ОФ.

Завдання: зробити конспект, підготуватись до опитування за контрольними питаннями

Контрольні питання:

1. Яким чином усувається фізичний знос ОФ?
2. Дайте характеристику видам ремонтів на підприємстві?

3. Що являє собою техніко-економічне старіння ОФ? Шляхи його усунення.

Форма контролю:

Перевірка конспектів, усне опитування.

Література:

10. Шваб Л.І. Економіка підприємства: Навч. посібник.- К.: Каравела, 2004
11. Гетьман О.О. Економіка підприємства: Навч. посібник. – 2-ге видання, -К.: Центр учбової літератури, 2010.
12. Покропивний С.Ф. Економіка підприємства: Навч. посібник. - КНЕУ, 2000.

Опорний конспект

В процесі господарської діяльності основні засоби, у зв'язку з тривалим використанням, зазнають фізичного (матеріального) та економічного спрацювання, а також техніко-економічного старіння.

Фізичне (натуральне) спрацювання основних засобів виникає внаслідок втрачання ними своїх первісних техніко-експлуатаційних якостей, що призводить до економічного спрацювання – поступового зменшення їх первісної реальної вартості. Ступінь фізичного спрацювання об'єкта основних засобів можна визначити шляхом порівняння:

- а) нормативного і фактичного строку експлуатації
- б) нормативного і фактичного розміру зносу (залишкової, балансової вартості).

Техніко-економічне (моральне старіння) основних засобів – це процес їх знецінення до настання певного фізичного спрацювання під впливом науково-технічного прогресу.

Фізичне спрацювання та техніко-економічне старіння основних засобів можна усунути частково або повністю шляхом їх поліпшення за рахунок проведення технічного огляду і обслуговування, поточного і капітального ремонту, модернізації, реконструкції, технічного переозброєння, а також придбання (спорудження) нових аналогічних об'єктів.

Технічний огляд і обслуговування основних засобів є складовою частиною технологічного процесу і передбачає виконання робіт на працюючих об'єктах по підтриманню їх в робочому стані, для забезпечення процесу господарської діяльності.

Поточний ремонт виконується при необхідності усунення дрібних неполадок і попередження прогресуючого фізичного спрацювання поза технологічним процесом з використанням запасних частин, деталей, вузлів та інших матеріалів.

Капітальний ремонт вимагає великих одночасних витрат для відновлення нормального фізичного стану об'єкта шляхом заміни конструктивних елементів основних засобів.

Модернізація основних засобів передбачає удосконалення діючого устаткування з метою запобігання техніко-економічного старіння та підвищення техніко-експлуатаційних параметрів до рівня сучасних вимог виробництва.

До **нового будівництва** відноситься будівництво комплексу об'єктів основного, підсобного та обслуговуючого призначення новостворюваних підприємств, будівель, споруд, а також філій і окремих виробництв, які після введення в експлуатацію будуть знаходитись на самостійному балансі, яке здійснюється на нових площах з метою створення нової виробничої потужності.

Якщо будівництво підприємства або споруди намічено здійснювати чергами, то до нового будівництва відносяться перша й наступні черги до введення в дію усіх запроєктованих потужностей на повний розвиток підприємства (споруди).

До нового будівництва відноситься також будівництво на новій площі підприємства такої ж або більшої потужності (продуктивності, пропускної спроможності, місткості будівлі або споруди) замість підприємства, що ліквідується, подальшу експлуатацію якого за технічними та економічними умовами визнано недоцільною, а також у зв'язку з необхідністю, викликаною виробничо-технологічними або санітарно-технічними вимогами.

До **розширення діючих підприємств** відноситься будівництво додаткових виробництв на діючому підприємстві (споруді), а також будівництво нових і розширення існуючих окремих цехів та об'єктів основного, підсобного й обслуговуючого призначення на території діючих підприємств або на площах, що до них прилягають, з метою створення додаткових або нових виробничих потужностей.

До розширення діючих підприємств відноситься також будівництво філій та виробництв, що входять до їх складу, які після введення в експлуатацію не будуть знаходитись на самостійному балансі.

До **реконструкції діючих підприємств** відноситься переобладнання діючих цехів та об'єктів основного, підсобного й обслуговуючого призначення, як правило, без розширення існуючих будівель і споруд основного призначення, пов'язане з удосконаленням виробництва та підвищенням його техніко-економічного рівня на основі досягнень науково-технічного прогресу та здійснюване в цілому з метою збільшення виробничих потужностей, поліпшення якості та для зміни номенклатури продукції головним чином без збільшення чисельності працівників при одночасному поліпшенні умов їх праці та охорони навколишнього середовища.

До технічного переозброєння діючих підприємств відноситься комплекс заходів щодо підвищення техніко-економічного рівня окремих виробництв, цехів та

дільниць на основі впровадження передової техніки та технології, механізацій й автоматизації виробництва, модернізації та заміни застарілого і фізично зношеного устаткування новим, більш продуктивним, а також щодо удосконалення загальнозаводського господарства та допоміжних служб.

Технічне переозброєння діючих підприємств здійснюється, як правило, без розширення виробничих площ за проектами і кошторисами на окремі об'єкти або види робіт, що розробляються на основі техніко-економічного обґрунтування.

Затрати на технічний огляд, обслуговування і проведення ремонтів основних засобів формують безпосередньо собівартість виготовленої продукції (наданих послуг, виконаних робіт).

Для визначення прибутку підприємства з метою оподаткування витрати на поліпшення (крім технічного огляду, обслуговування і заміни) основних засобів, які використовуються для здійснення господарської діяльності, у сумі, що не перевищує 5 % балансової їх вартості на початок календарного року формують валові витрати. Витрати, що перевищують зазначену суму, відносяться на збільшення балансової вартості основних засобів та переносять свою вартість на зменшення валових доходів через амортизаційні відрахування.

Витрати на поліпшення не виробничих основних засобів покриваються за рахунок спеціальних фондів, які створюються за рахунок власних коштів підприємства для їх експлуатації та утримання.

Змістовий модуль 3 Капітал. Виробничі фонди підприємства та нематеріальні активи

Тема 3.8 Нормування оборотних засобів. Показники оборотності та їх значення (Самостійна робота б).

Мета:

- ✓ розкрити питання плану з даної теми;
- ✓ ознайомити з основними поняттями;
- ✓ сприяти формуванню знань по темі.

План заняття

1. Норми витрат матеріальних ресурсів та їх класифікація.
2. Техніко-економічне обґрунтування норм витрат матеріальних ресурсів.
3. Характеристика методів нормування матеріальних ресурсів.
4. Нормативи оборотних коштів та їх розрахунок.
5. Раціональне та економне використання оборотних фондів.

6. Система показників оцінювання ефективності використання оборотних фондів.

7. Показники та шляхи ефективного використання оборотних коштів та прискорення їхнього обороту.

Завдання: зробити конспект, виконати завдання, підготуватись до практичної роботи.

Контрольні запитання:

1. У чому полягає сутність та значення оборотних коштів?
2. У чому полягає сутність оборотних фондів та які елементи формують їх склад?
3. Яке призначення має нормування матеріальних ресурсів?
4. Які елементи формують склад оборотних коштів? Що таке структура оборотних коштів та які фактори її визначають?
5. Якими мають бути норми матеріальних витрат та за якими критеріями вони встановлюються?
6. Як розраховуються нормативи виробничих запасів" незавершеного виробництва, витрат майбутніх періодів, готової продукції?
7. Які методи застосовують для нормування використання матеріальних ресурсів?
8. Які показники характеризують ефективність використання оборотних коштів? Як ці показники розраховуються?
9. У чому сутність нормування оборотних коштів? Які основні методи застосовуються при нормуванні оборотних коштів?
10. Якими шляхами в сучасних умовах можливо підвищити ефективність використання оборотних коштів?
11. У чому полягає значення економії оборотних фондів (матеріальних витрат) для підприємства?
12. Які показники характеризують рівень використання оборотних фондів (матеріальних ресурсів) та як розраховуються ці показники в різних галузях промисловості?
13. Які є основні джерела економії оборотних фондів (матеріальних ресурсів) на підприємстві?
14. Назвіть основні напрями економії матеріальних ресурсів, розкрийте їх специфіку в окремих галузях виробництва.

Контрольні завдання:

1. Підприємство протягом року реалізувало продукції на суму 100 млн грн. Середній залишок оборотних засобів підприємства становив 25 млн грн. Наступного року кількість їх оборотів дорівнювала 5. Якщо виробнича програма залишилася на рівні попереднього року, то скільки потрібно оборотних засобів для її здійснення? Якою буде економія оборотних засобів унаслідок прискорення їх оборотності?

2. Обчисліть коефіцієнт оборотності оборотних засобів та оборотність у днях за такими даними: впродовж звітного року підприємство фактично реалізувало продукції на суму 51 943 тис. грн. Середній залишок оборотних засобів становить 17 845 тис. грн..

Форма контролю:

Перевірка конспектів, усне опитування.

Література:

13. Шваб Л.І. Економіка підприємства: Навч. посібник.- К.: Каравела, 2004
14. Гетьман О.О. Економіка підприємства: Навч. посібник. – 2-ге видання, -К.: Центр учбової літератури, 2010.
15. Покропивний С.Ф. Економіка підприємства: Навч. посібник. - КНЕУ, 2000.
16. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 4 "Звіт про рух грошових коштів", затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31 березня 1999 року №87.
17. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 "Запаси", затверджене наказом Міністерства фінансів України від 20 жовтня 1999 року №246.

Опорний конспект

Норми витрат матеріальних ресурсів та їх класифікація.

Чинником, що сприяє підвищенню ефективності використання матеріальних ресурсів, є їх нормування. Під нормою витрат матеріальних ресурсів розуміють гранично допустиму величину сировини, матеріалів, палива, енергії, яка може бути витрачена для випуску одиниці продукції (або для виконання певної роботи) визначеної якості за певних організаційно-технічних умов (табл.1).

Норми витрат матеріальних ресурсів регламентують величину виробничих витрат матеріалів, сировини, напівфабрикатів, палива, енергії. Основні і частково допоміжні матеріали нормуються на одиницю продукції, а деякі з них – на одиницю часу роботи устаткування.

Табл. 1 – Класифікація норм витрат матеріальних ресурсів

Класифікаційні ознаки	Види норми витрат матеріальних ресурсів
За періодом дії	– перспективні, що враховують прогресивні напрями у використанні сировини, матеріалів протягом кількох років; – річні, що визначають середньорічні витрати матеріальних ресурсів; – поточні, які пов'язані з конкретним технологічним процесом в обмеженому календарному періоді.
За масштабом застосування	- індивідуальні, що застосовуються для виготовлення окремого виду продукції, - групові – для окремих видів продукції.
За ступенем деталізації об'єкта нормування	- на одиницю готової продукції, на вузол, на деталь.
За ступенем деталізації номенклатури матеріалів	- норми специфіковані (на вид ресурсів за конкретними їх параметрами) - зведені (на вид ресурсів зі звуженою номенклатурою).
За призначенням	Норми витрат окремих видів матеріальних ресурсів – сировини, основних матеріалів, палива, енергії тощо

Техніко-економічне обґрунтування норм витрат матеріальних ресурсів.

Техніко-економічне обґрунтування норм витрат матеріальних ресурсів пов'язане з аналізом їхньої структури. Структура норми витрат матеріальних ресурсів являє собою склад і співвідношення окремих її елементів.

Для більшості матеріалів структура норми витрат має такий вигляд:

$$N_v = V_k + V_{\text{тех}} + V_{\text{інш}},$$

де N_v – норма витрат;

V_k – чисті витрати матеріалу на одиницю продукції або виробничої роботи (корисні витрати);

$V_{\text{тех}}$ – неминучі технологічні відходи та втрати;

$V_{\text{інш}}$ – інші організаційно-технологічні втрати, що виникають у процесі транспортування, зберігання тощо.

Характеристика методів нормування матеріальних ресурсів.

Норми витрат матеріалів на виготовлення одиниці продукції розраховують з урахуванням її матеріаломісткості (Табл 2).

Табл. 2 – Методи нормування витрат матеріальних ресурсів

Основні методи нормування матеріальних ресурсів	
Аналітичнорозрахунковий метод	Грунтується на детальному аналізі первісної конструкторської та технологічної документації, результатах науково-дослідницьких робіт, експериментів, конкретних виробничих умов, на урахуванні можливостей впровадження в плановому періоді нової техніки, технології та прогресивних методів організації виробництва. Застосування цього методу дає змогу технікоекономічно обґрунтувати складові елементи норм, виявити втрати й резерви, розробити відповідні організаційно-технічні заходи щодо забезпечення економії сировини та матеріалів.
Дослідновиробничий	Грунтується на встановленні норм дослідних випробувань, проведених безпосередньо на робочих місцях та в цехах. Він ефективний у тих випадках, коли норму неможливо розрахувати через відсутність даних або складність розрахунків. Цей метод застосовується здебільшого при нормуванні витрат допоміжних матеріалів та інструменту.
Звітностатистичний метод	Полягає в розрахунку норм на базі звітних даних про фактичне використання матеріалів, сировини в звітному періоді з коригуванням їх у бік можливого зниження.

Нормативи оборотних коштів та їх розрахунок.

Розрізняють поняття «норма» і «норматив».

Норма оборотних коштів характеризує мінімальні запаси товарно-матеріальних цінностей і розраховується найчастіше в днях запасу.

Норматив є поняттям, похідним від норми, і являє собою добуток норми на той показник, відносно якого визначається норма. Наприклад, норматив оборотних коштів, вкладених у сировину, основні матеріали, куповані комплектуючі, визначаються добутком норми запасу в днях на середньоденну витрату відповідних ресурсів.

Нормування оборотних коштів полягає в розробці й установленні:

- норм запасу всіх оборотних засобів за окремими видами товарно-матеріальних цінностей, виражених у днях;
- нормативів оборотних коштів
- у грошовому обчисленні для кожного елемента оборотних засобів і в цілому.

Норми оборотних коштів визначаються: тривалістю виробничого циклу; періодичністю запуску матеріалів у виробництво; часом підготовки матеріалів для виробничого застосування; віддаленістю постачальників від споживача; частотою і комплектністю поставок, розміром поставок, якістю матеріалу та ін.; швидкістю перевезень і особливостями роботи транспорту; формами розрахунків, а також швидкістю документообігу.

Процес визначення економічно обґрунтованої величини оборотних коштів підприємства, необхідних для нормальної діяльності, називається нормуванням оборотних коштів, яке полягає в розробленні або оновленні норм оборотності оборотних коштів за їх елементами та нормативами.

Норма оборотних коштів визначає мінімальні запаси матеріальних цінностей і розраховується в днях запасу

Норматив оборотних коштів — це грошовий вираз вартості мінімальних запасів товарно-матеріальних цінностей.

Норми оборотних коштів встановлюються на кілька років, а нормативи — щорічно (за певних умов — щоквартально).

Норматив оборотних коштів залежить від обсягу виробництва та реалізації продукції, витрат на виробництво та реалізацію продукції, вартості товарно-матеріальних цінностей у виробничих запасах. Норми оборотних коштів (у днях) залежать від тривалості перебування їх у сфері виробництва та в сфері обігу, умов матеріально-технічного забезпечення (віддаленість від постачальників, споживачів, рівномірність поставок матеріальних ресурсів та збуту готової продукції).

Норматив власних оборотних коштів у виробничих запасах підприємства визначається множенням середньодобового (середньоденного) споживання матеріалів у вартісному виразі на норму їх запасу в днях:

$$НР = M_d \times Z_{дн},$$

де НРв — норматив власних виробничих запасів, грн;

M_д — середньодобове споживання матеріалів, грн;

Z_{дн} — норматив запасу в днях.

Середньодобове споживання матеріалів визначається формулою

$$M_d = M_{заг} / K_{рд},$$

де M_{заг} — загальна річна потреба в даному виді натуральних одиницях виміру;

K_{рд} — кількість робочих днів.

Точність розрахунку нормативу залежить від правильного визначення запасів матеріальних ресурсів.

Виробничі запаси залежно від їх призначення поділяють на поточні, підготовчі (технологічні), резервні (страхові), транспортні.

Транспортний запас створюється на період з моменту оплати виставленого постачальником рахунку до прибуття вантажу на склад підприємства. На практиці його величина визначається на основі фактичних даних за попередній рік:

$$Z_{\text{тр}} = M_{\text{д}} \times T_{\text{тр}},$$

де $Z_{\text{тр}}$ — транспортний запас, грн;

$T_{\text{тр}}$ — термін транспортування (не більше двох днів).

Поточний запас є найбільшим за розміром, він створюється для забезпечення безперервного процесу виробництва матеріальними ресурсами в період між двома черговими поставками:

$$Z_{\text{пот}} = M_{\text{д}} \times T_{\text{пот}},$$

де $Z_{\text{пот}}$ — поточний запас;

$T_{\text{пот}}$ — інтервал поставки в днях.

Підготовчий (технологічний) запас створюється на період необхідний для приймання, складування та підготовки та виробничого використання (надання сировині якостей, за якими можливе її використання):

$$Z_{\text{під}} = M_{\text{д}} \times T_{\text{під}},$$

де $Z_{\text{під}}$ — підготовчий запас;

$T_{\text{під}}$ — термін підготовки.

Резервний (страховий запас) формується на випадок можливих перебоїв у постачанні (інших непередбачених обставин). Величина резервного запасу визначається:

- а) на основі середнього відхилення фактичного інтервалу станки від планового (передбаченого договором);
- б) на основі підрахунку днів, необхідних для оформлення замовлення та доставку матеріалів від постачальника до споживача:

$$Z_{\text{стр}} = M_{\text{д}} \times T_{\text{рез}},$$

де $Z_{\text{стр}}$ — страховий (резервний) запас;

$T_{\text{рез}}$ — дні резервного запасу (період зриву поставок).

Сукупний виробничий запас дорівнює сумі всіх видів запасів. Розрізняють максимальний виробничий запас, середній і мінімальний.

Максимальний виробничий запас обчислюється за формулою

$$Z_{\text{макс}} = M_{\text{д}} \times (T_{\text{тр}} + T_{\text{пот}} + T_{\text{під}} + T_{\text{рез}}).$$

Середній запас обчислюється за формулою

$$Z_{\text{ср}} = M_{\text{д}} \times (T_{\text{тр}} + T_{\text{пот}} + T_{\text{під}}).$$

Мінімальний запас розраховується за формулою

$$Z_{\text{мін}} = M_{\text{д}} \times (T_{\text{тр}} + T_{\text{пот}}).$$

Знаючи нормативну величину виробничих запасів у натуральних вимірниках, можна подати їх у вартісному виразі й обчислити загальний норматив оборотних коштів на виробничі запаси.

Розрахунок нормативів оборотних коштів у запасних частинах та інструменту, у швидкозношуваних та малоцінних предметах відрізняється від викладеної методики нормування оборотних коштів у виробничих запасах. Зокрема, норматив запасних частин та інструменту для ремонту може бути зазначений множенням фактичних витрат певного виду запасних частин або інструменту в базовому році на обсяг виробничої програми і проєктований індекс зниження витрат ресурсів:

$$N_{зч} = M_{ф} \times I_{вп} \times I_{в},$$

де $N_{зч}$ — норматив запасних частин інструменту, грн;

$M_{ф}$ — фактичні витрати певного виду запасних частин (інструменту), грн;

$I_{вп}$ — індекс виробничої програми у розрахунковому (плановому) році;

$I_{в}$ — індекс зниження частки витрат певного ресурсу.

Загальні принципи нормування оборотних коштів у швидкозношуваних та малоцінних предметах:

- а) окреме визначення норм для матеріальних цінностей, що зберігаються на складі підприємства і використовуються (експлуатуються) у виробництві;
- б) грошове оцінювання складських запасів за повною їхньою вартістю (собівартістю), а використовуваних предметів у виробництві — в розмірі 50 % первісної їх вартості;
- в) відмова від нормування у днях споживання предметів, які використовуються (експлуатуються), і розрахунок норм для окремих їх груп на основі коефіцієнтів, що характеризують залежність розміру запасу від чисельності працівників, кількості робочих місць, вартості окремих видів устаткування тощо.

Нормування незавершеного виробництва здійснюють у тих галузях і виробництвах, де тривалість виробничого циклу перевищує два місяці.

Обсяг незавершеного виробництва залежить від середньоденного випуску продукції, обчисленого за фактичною виробничою собівартістю, тривалості технологічного циклу та коефіцієнта наростання витрат. Норматив власних оборотних коштів у незавершеному виробництві розраховують за формулою

$$N_{нв} = (C_{п}/T_{вц}) \times T,$$

де $N_{нв}$ — норматив незавершеного виробництва, грн;

$C_{п}$ — собівартість продукції, випущеної за період;

$T_{вц}$ — тривалість виробничого циклу, днів;

T — кількість днів відповідного періоду.

Коефіцієнт наростання витрат ($K_{н}$) дорівнює:

$$K_{н} = B_{н} + B_{нв},$$

де $B_{н}$ — первісні витрати (одноразово зроблені на початку виробництва);

$B_{нв}$ — решта витрат, що були здійснені до закінчення виробництва продукції.

Первісні витрати та решта витрат, що були здійснені при виготовленні продукції, становлять виробничу собівартість (Св).

Норматив оборотних коштів у витратах майбутніх періодів розраховується виходячи із залишків коштів на початок періоду і суми витрат, які слід буде зробити в плановому році, за вирахуванням суми для майбутнього погашення витрат за рахунок собівартості продукції. Норматив оборотних коштів у витратах майбутніх періодів розраховують за формулою

$$N_{\text{вмп}} = Z_{\text{п}} + V_{\text{пл}} - V_{\text{впгш}}$$

Де $N_{\text{вмп}}$ — норматив витрат майбутніх періодів, грн;

$Z_{\text{п}}$ — залишок витрат на початок планового періоду, грн;

$V_{\text{пл}}$ — витрати, які будуть здійснені у плановому періоді, грн;

$V_{\text{впгш}}$ — витрати, які будуть погашені за рахунок собівартості у плановому періоді.

Норматив оборотних коштів у залишках готової продукції визначається добутком середньоденного випуску продукції (за виробничою собівартістю) на норму запасу готової продукції на складі, в днях:

$$N_{\text{гп}} = \Pi_{\text{р}}^{\text{ср}} \times N_{\text{гп}}^{\text{н}}$$

де $N_{\text{гп}}$ — норматив залишків готової продукції, грн;

$\Pi_{\text{р}}^{\text{ср}}$ — середньоденний випуск продукції, грн;

$N_{\text{гп}}^{\text{н}}$ — норма запасу готової продукції на складі, днів.

Сукупний норматив власних оборотних коштів підприємства на розрахунковий (плановий) період дорівнює сумі нормативів, розрахованих для окремих їхніх елементів:

$$N_{\text{ск}} = N_{\text{зч}} + N_{\text{гп}} + N_{\text{вмп}} + N_{\text{ив}}$$

Де $N_{\text{ск}}$ — сукупний норматив власних оборотних коштів, грн.

Визначається також і загальний норматив оборотних засобів по підприємству, як сума розглянутих нормативів. Правильне встановлення нормативів має суттєве економічне значення для підприємства. Завищення нормативу означає перевитрати оборотних засобів, їхнє часткове омертвіння. Розрахунки нормативів оборотних засобів звичайно виконуються на квартал або рік.

Нормальне співвідношення оборотних засобів і обсягу випуску продукції — 0,65—0,7.

У період високої інфляції воно складало всього — 0,45—0,4.

Раціональне та економне використання оборотних фондів.

Раціональне та економне використання оборотних фондів — одне з найважливіших завдань підприємств. Чим ефективніше використовуються сировина, матеріали, паливо, енергія, тим менше їх витрачається на виготовлення певної кількості продукції, тобто створюється можливість збільшити обсяги виробництва, що в цілому підвищує його ефективність.

Система показників оцінювання ефективності використання оборотних фондів.

Для оцінювання ефективності використання оборотних фондів використовують систему показників, що диференціюються залежно від особливостей виробництва та видів сировини і матеріалів. Розрізняють показники витрат матеріальних ресурсів та показники рівня корисного використання матеріальних ресурсів. Показники витрат матеріальних ресурсів характеризують виробниче споживання, безпосередньо пов'язане з виконанням виробничої програми та з проведенням ремонтних робіт, обслуговуванням внутрішньозаводського транспорту, забезпеченням підсобного господарства тощо.

Розрізняють загальні витрати матеріальних ресурсів та питомі витрати окремого виду продукції. Загальні витрати матеріальних ресурсів — це витрати окремих матеріалів або їх сукупності на виконання виробничої програми. Загальні витрати сировини та матеріалів обчислюються в натуральних показниках, сумарні — у вартісному виразі. Питомі витрати конкретного виду матеріалів характеризують величину їх на одиницю виготовленої продукції.

Для загальної характеристики витрат матеріальних ресурсів використовують показники матеріаломісткості. Показник питомих витрат матеріальних ресурсів на одиницю продукції (питома матеріаломісткість) визначається за формулою

$$M_n = M_i / N,$$

де M_i — питома матеріаломісткість;

M_i — витрати конкретного виду ресурсів;

N — кількість одиниць виготовленої продукції.

Показник витрат усіх матеріальних ресурсів у грошовому виразі на одну фізичну одиницю виготовленої продукції (загальна матеріаломісткість) визначається за формулою

$$M_a = M / N,$$

де M_a — загальна матеріаломісткість;

M — загальна сума матеріальних витрат, грн.

Наведені формули використовуються для розрахунку матеріаломісткості нескладних видів продукції (електроенергії мінеральні добрива, чавун, сталь тощо). Для складних видів продукції (продукція машинобудування, приладобудування) частіше використовується такий показник, як витрати конкретного виду ресурсів на одиницю головної споживчої властивості. Так, для вантажного автомобіля показник матеріаломісткості визначається матеріальними витратами на 1 т км/год перевезення вантажу тощо.

Для продукції таких галузей, як хімічна, деякі галузі машинобудування, де ні фізичний обсяг, ні обсяг її споживчих властивостей неможливо виразити в одних одиницях виміру, рівень матеріаломісткості можна визначити витратами конкретних видів матеріальних ресурсів на 1 грн товарної (реалізованої або чистої) продукції.

Друга група показників — показники рівня корисного використання матеріальних ресурсів — повніше відображає використання у виробництві матеріальних ресурсів на всіх стадіях їх виробничого споживання. Так, у галузях, що переробляють первинну сировину (підприємства кольорової металургії, цукрові заводи), застосовують показник (коефіцієнт) виходу або добування готової продукції з вихідної сировини. Наприклад, показник добування міді з руди, виходу цукру з буряків. У чорній металургії показником корисного використання матеріальних ресурсів є витрати сировини на одиницю готової продукції (витратні коефіцієнти), що розраховуються відношенням ваги витрачених матеріалів (залізної руди, вугільного коксу) на тонну готової продукції (тонну чавуну).

На підприємствах обробної промисловості, зокрема в машинобудуванні, застосовують свої показники, які характеризують використання матеріальних ресурсів:

Показник відносної металомісткості:

$$M_v = C_m \times H \times K_v,$$

де M_v — відносна металомісткість;

C_m — чиста маса, що дорівнює сумарній масі металевих деталей та частин машини, т, кг;

H — кількість одиниць основної експлуатаційної характеристики машини (потужність трактора — як приклад);

Коефіцієнт використання металу:

$$K_v = (C_{mi} \times H_i) / M,$$

де K_v — коефіцієнт використання металу;

H_i — кількість різних видів продукції, при виробництві яких використовується даний вид металу;

C_{mi} — чиста вага металу в одиниці готової продукції i -го виду, т;

H_i — обсяг випуску продукції i -го виду в натуральному виразі, од.;

M — загальні валові витрати даного виду металу на випуск продукції, т, кг.

Показником корисного використання металу є також показник рівня відходів, який обчислюється відношенням величини відходів до величини загальних витрат металу:

$$P_v = M / M_0 \times 100 \%,$$

де P_v — рівень відходів, %;

M — кількість відходів, т, кг;

M_0 — кількість спожитого металу, т, кг.

У хімічній промисловості є певні особливості обчислення показників використання матеріальних ресурсів. Зокрема, тут немає такого поняття, як "чиста вага виробу".

Витрати матеріалів на хімічний процес або на одиницю продукції визначаються відповідно до встановленої технології і називаються теоретичними. До

них не належать відходи. Показником використання матеріалів у хімічній промисловості є відношення теоретичних витрат матеріалів до фактичних витрат спожитих матеріалів (певного виду) на випуск одиниці конкретної хімічної продукції.

Показники та шляхи ефективного використання оборотних коштів та прискорення їхнього обороту.

У сучасних умовах господарювання однією зі складних проблем кожного підприємства є економія матеріальних ресурсів та пошук резервів кращого їх використання.

Ефективність використання оборотних коштів на підприємстві характеризується швидкістю їх обороту (оборотністю). Чим менше оборотні кошти затримуються на окремих стадіях, тим швидше завершується їхнього кругообіг. Таким чином, показники, що характеризують швидкість оборотності оборотних коштів, і є показниками ефективності їхнього використання.

Ефективне використання оборотних коштів характеризується такими показниками:

1. Коефіцієнт оборотності, який розраховується шляхом ділення вартості реалізованої продукції за діючими оптовими цінами за певний період на середній залишок оборотних коштів за той самий період. Коефіцієнт оборотності показує, скільки оборотів здійснили оборотні кошти за певний період, і розраховується за формулою

$$K_{об} = ВР/ОК,$$

де $K_{об}$ — коефіцієнт оборотності, оборотів;

ВР — вартість реалізованої продукції, грн;

ОК — середній залишок оборотних коштів, грн.

Середній залишок оборотних коштів розраховують за формулою середньої хронологічної:

$$ОК = (ОК_{пб} + ОК_{по})/K_T,$$

де $ОК_{пб}$ — величина оборотних коштів на початок кожного (кварталу) розрахункового періоду, грн;

$ОК_{по}$ — величина оборотних коштів на початок першого місяця (кварталу) наступного періоду, грн;

K_T — загальна кількість місяців (кварталів).

Періодом, за який визначають обсяг реалізованої продукції, середні залишки оборотних коштів, може бути місяць (30 дн.), квартал (90 дн.), рік (360 дн.).

2. Показником, оберненим коефіцієнту оборотності, є коефіцієнт завантаження оборотних коштів, який показує, скільки оборотних коштів припадає на одну грошову одиницю (гривню) реалізованої продукції за певний період. Величина цього показника обчислюється за формулою

$$T_{об} = Д/K_{об},$$

3. Тривалість одного обороту (швидкість обороту) оборотних коштів визначається за формулою

$$K_3 = OK/VP.$$

де $T_{об}$ — тривалість одного обороту, днів;

D — дні періоду.

4. Для характеристики економічної ефективності використання оборотних коштів може бути використаний показник віддачі (рентабельності) оборотних коштів, котрий являє собою відношення прибутку від реалізації продукції до середніх залишків оборотних коштів:

$$P_{ок} = П_p / ОК,$$

де $P_{ок}$ — рентабельність оборотних коштів, %;

$П_p$ — прибуток від реалізації продукції, грн.

Показники оборотності оборотних коштів можуть розраховуватися за всіма оборотними коштами, що беруть участь в обігу за окремими їхніми елементами.

Зміну оборотності оборотних коштів виявляють через порівняння фактичних показників з плановими або показника попередній період. Порівнюючи показники оборотності коштів, виявляють прискорення її чи сповільнення

Унаслідок прискорення оборотності оборотних коштів частина їх вивільняється, а при сповільненні в обороті залучаються додаткові кошти. Вивільнення оборотних коштів завдяки прискоренню їх оборотності може бути абсолютним або відносним.

Абсолютне вивільнення оборотних коштів відображує пряме зменшення залишків оборотних коштів порівняно з їх нормативом (або із залишками попереднього періоду) при збереженні або підвищенні обсягів реалізації продукції за розрахунковий період. Відносне вивільнення оборотних коштів з обороту відображає стабільність або зростання оборотних коштів при зростанні обсягів реалізації продукції. При цьому темпи зростання обсягів реалізації продукції випереджають темпи зростання залишків оборотних коштів.

Сума вивільнених оборотних коштів може бути розрахована за формулою

$$OK_{вт} = V_p \times (T_1 - T_0) / D,$$

де $OK_{вт}$ — сума вивільнених оборотних коштів, грн;

V_p — обсяг реалізованої продукції за розрахунковий період, грн;

T_0 і T_1 — тривалість обороту відповідно в попередньому та розрахунковому періодах, днів.

Ефективне використання оборотних коштів є одним із першочергових завдань підприємства в сучасних умовах; забезпечується це прискоренням їхньої оборотності на всіх стадіях кругообігу.

На стадії створення виробничих запасів — це раціональне їх використання; ліквідація наднормативних запасів матеріалів; удосконалення нормування; поліпшення організації постачання, у тому числі через установлення чітких

договірних умов та їх виконання, оптимальний вибір постачальників, налагодження роботи транспорту; поліпшення організації господарства, зокрема впровадження комп'ютеризації і механізації та автоматизації вантажно-розвантажувальних операцій на складах.

На стадії незавершеного виробництва — упровадження новітньої техніки та технології, зокрема безвідхідної; розвиток стандартизації й уніфікації; удосконалення форм організації виробництва; удосконалення оплати праці й економічного стимулювання, економічного використання матеріальних та паливно-енергетичних ресурсів; удосконалення основних фондів, насамперед їх активної частини. На стадії обігу — це раціональна організація збуту готової продукції, застосування прогресивних форм розрахунків; своєчасне оформлення документації та прискорення її руху; втримання договірної та платіжної дисципліни.

Прискорення оборотності оборотних коштів дає змогу зекономити значні суми і збільшити обсяги виробництва та реалізації продукції без додаткових фінансових ресурсів.

Прискорення оборотності оборотних засобів може бути досягнуто внаслідок: зростання обсягу реалізації продукції при тій самій витраті оборотних засобів; зменшення оборотних засобів при забезпеченні запланованого обсягу випуску продукції; одночасного зростання обсягу реалізації продукції при зниженні споживаних оборотних засобів. Більш конкретні напрями використання оборотних засобів:

- скорочення матеріальних запасів на складах за рахунок зниження наднормативних запасів матеріалів, палива, інструменту, внаслідок поліпшення постачання, за рахунок зниження норм витрат матеріалів на одиницю продукції;
- зменшення тривалості циклу виробництва основної продукції за рахунок застосування нової техніки і технології, підвищення продуктивності праці, норм витрат ресурсів, зменшення часу перебування в заділах деталей, складальних одиниць;
- скорочення залишків нереалізованої продукції через прискорення реалізації, підвищення ефективності роботи служби маркетингу, удосконалення розрахунків, поліпшення комплектності постачань;
- підвищення ритмічності виробництва внаслідок рівномірності випуску і відвантаження продукції, удосконалення планування і організації виробництва;
- розвиток концентрації, спеціалізації і кооперування;
- удосконалення асортименту продукції і підвищення якості виробів.

Скорочення матеріальних запасів досягається також за рахунок становлення завдань по прискоренню оборотності оборотних засобів; удосконалення існуючої практики нормування шляхом встановлення науково обґрунтованих нормативів запасів; прискорення запуску матеріалів у виробництво. Найефективнішим способом зниження матеріальних запасів є використання систем постачання сировини, матеріалів і комплектуючих безпосередньо в технологічні процеси.

За результатами оцінки оборотності розраховують суму економії оборотних засобів як суму додаткового їх залучення в господарський оборот або суму їх перевитрат як суму відтягування засобів з обороту.

Ефективність використання оборотних засобів полягає не тільки в прискоренні оборотності, а і в зниженні собівартості продукції за рахунок економії оборотних засобів, підвищенні прибутку і рентабельності. Вплив використання оборотних засобів на рівень загальної рентабельності ($K_{\text{з}}$) визначається так:

$$K_{\text{з}} = \text{Пр} \% \times P_{\text{м}} \times K_{\text{з}}$$

де Пр % — частка прибутку (ПР) в 1 грн обсягу випуску продукції (Ов);

$P_{\text{м}}$ — фондомісткість продукції;

$K_{\text{з}}$ — коефіцієнт завантаження оборотних засобів.

Змістовий модуль 4 Інноваційно-інвестиційна діяльність підприємства

Тема 4.2 Характеристика інноваційної діяльності. Напрями розвитку
(Самостійна робота 7).

Мета:

- ✓ розкрити питання плану з даної теми;
- ✓ ознайомити з основними поняттями;
- ✓ сприяти формуванню знань по темі.

План заняття

1. Зміст, види і напрямки інноваційної діяльності.
2. Інноваційний потенціал підприємства і показники його оцінки.
3. Напрямки підвищення ефективності здійснення інноваційної діяльності на підприємстві.

Завдання: зробити конспект, дати відповіді на запитання, підготуватись до практичної роботи.

Контрольні запитання:

1. Розкрийте поняття інновації та інноваційного продукту.
2. Дайте характеристику інноваційним процесам на підприємствію.
3. Як класифікуються інновації?
4. Що являє собою інноваційна підприємницька діяльність?
5. Яку роль відіграє держава в підвищенні ефективності суспільного виробництва?
6. Яким чином здійснюється державне регулювання інноваційної діяльності?

7. Охарактеризуйте інноваційний потенціал підприємства. Яким чином здійснюється моніторинг інноваційної діяльності?

Форма контролю:

Перевірка конспектів, усне опитування.

Література:

1. Шваб Л.І. Економіка підприємства: Навч. посібник.- К.: Каравела, 2004
2. Гетьман О.О. Економіка підприємства: Навч. посібник. – 2-ге видання, -К.: Центр учбової літератури, 2010.
3. Покропивний С.Ф. Економіка підприємства: Навч. посібник. - КНЕУ, 2000.
4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 4 "Звіт про рух грошових коштів", затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31 березня 1999 року №87.
5. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 "Запаси", затверджене наказом Міністерства фінансів України від 20 жовтня 1999 року №246.

Опорний конспект

Зміст, види і напрямки інноваційної діяльності.

Підвищення ефективності матеріального виробництва та забезпечення конкурентоспроможності продукції ґрунтується на використанні нової високопродуктивної техніки та прогресивної технології, застосуванні сучасних організаційних форм та економічних методів господарювання. Удосконалення виробництва здійснюється на основі інноваційної діяльності на різних стадіях циклу "наука-виробництво".

В результаті здійснення науково-дослідних або дослідно-конструкторських робіт одержують інноваційний продукт (новини), а запровадження його у господарську практику визнається за інновації (нововведення).

Інноваційний продукт (новина) є результатом виконання інноваційного проекту і науково-дослідною або дослідно-конструкторською розробкою нової технології (в тому числі інформаційної) чи продукції з виготовленням експериментального зразка чи дослідної партії.

Інновації – це новостворені або вдосконалені конкурентоспроможні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва або соціальної сфери. Процес

застосування вперше у виробництві нових наукових здобутків, тобто інновацій, започатковує інноваційну діяльність.

Інноваційна діяльність підприємства являє собою комплексний процес створення, використання і розповсюдження нововведень з метою отримання конкурентних переваг та збільшення прибутковості свого виробництва. В ринковій економіці інноваційна діяльність підприємства є найсуттєвішим чинником, який дає змогу підприємству посідати стійкі ринкові позиції і отримувати перевагу над конкурентами в тій галузі, яка є сферою його комерційних інтересів.

Прийняття і реалізація відповідних рішень щодо матеріалізації наукових здобутків характеризують сутність і становлять зміст інноваційних процесів.

Інноваційні процеси – це сукупність прогресивних, якісно нових змін, що постійно виникають у складних виробничо-господарських системах на основі використання наукових досягнень. Інноваційні процеси започатковуються певними галузями науки, а завершуються у сфері виробництва. Інноваційний процес здійснюється за схемою “наука – інновації – виробництво”.

Інноваційний процес характеризується інноваційним циклом, який охоплює період від пошуку нових ідей до їхнього прикладного використання у виробництві і одержання конкретних результатів. В інноваційному процесі виділяють також життєвий цикл інновації. Це період від впровадження інновації у виробництво до припинення її використання. Отже, інноваційний цикл пов'язаний із стадією створення інновацій (новин), а життєвий цикл – із стадією практичного їхнього використання.

За своїм характером і функціональним призначенням виділяють такі новини і нововведення: технічні – нові продукти, технології, конструкційні і допоміжні матеріали, устаткування; організаційні – нові методи і форми організації всіх видів діяльності підприємств та їхніх інституціонально- добровільних об'єднань; економічні – методи господарського управління наукою, виробництвом та іншими сферами діяльності на основі реалізації функцій прогнозування і планування, фінансування, ціноутворення, мотивації та оплати праці, оцінки результатів діяльності; соціальні – різні форми активізації людського чинника, включаючи нові форми професійної підготовки персоналу, стимулювання його творчої діяльності, створення комфортних умов життя та праці; юридичні – нові закони й різноманітні нормативно-правові документи (акти), що визначають і регулюють усі види діяльності підприємств і організацій.

За масштабною і силою впливу на ефективність діяльності певних ланок суспільного виробництва всі інновації можна об'єднати у дві групи – локальні (окремі) та глобальні (великомасштабні). Локальні інновації ведуть переважно до прогресивних перетворень у діяльності підприємств і справляють відповідний вплив на ефективність їхнього функціонування. Глобальні інновації є здебільшого принципово новими, які значно підвищують технічний і організаційний рівень виробництва, забезпечують економічний і соціальний розвиток суспільства.

В інноваційній діяльності важливо враховувати життєвий цикл нововведень – проміжок часу, коли нововведення проходить шлях від виникнення ідеї до його комерційного використання, коли спостерігається активний попит населення на дане нововведення, після чого відбувається перехід нововведення до розряду рядових виробів, процесів, продуктів. У цьому випадку для забезпечення надалі конкурентних переваг підприємство обов'язково повинно згорнути не ефективне виробництво, коли воно не має активного попиту споживачів і розпочати впровадження нового нововведення. З впровадженням нового нововведення закінчується життєвий цикл попереднього.

Інноваційна підприємницька діяльність – це особливий процес організації господарювання, оснований на постійному пошуку нових можливостей покращання техніко-технологічних факторів виробництва. Вона пов'язана з готовністю підприємницької структури брати на себе ризик по здійсненню нового проекту, а також виникаючу при цьому фінансову, соціальну і моральну відповідальність. У загальному вигляді інноваційну підприємницьку діяльність можна визначити як суспільний економічний процес, що приводить до створення кращих за своїми властивостями товарів (продукції, послуг) і технологій шляхом практичного використання нововведень.

На практиці виділяють три основних види інноваційної підприємницької діяльності: інноваційна діяльність у сфері техніко-технологічного забезпечення виробництва; інноваційна діяльність у сфері збільшення виробництва, підвищення якості і здешевлення продукції; інноваційна діяльність у сфері соціального розвитку підприємств та сільських територій.

Для підвищення ефективності суспільного виробництва держава сприяє розвитку економіки на інноваційних засадах, забезпечує функціонування інноваційних підприємств, що розробляють, виробляють і реалізують інноваційну продукцію. Головною метою державної інноваційної політики є створення соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу країни, забезпечення впровадження сучасних екологічно безпечних та ресурсозберігаючих технологій, виробництва та реалізації нових видів конкурентоспроможної продукції.

Державне регулювання інноваційної діяльності здійснюється шляхом: визначення і підтримки пріоритетних напрямів інноваційної діяльності державного, галузевого і регіонального рівнів; формування і реалізації державних, галузевих і регіональних інноваційних програм; створення нормативно-правової бази та економічних механізмів для підтримки і стимулювання інноваційної діяльності; захисту прав та інтересів суб'єктів інноваційної діяльності; фінансової підтримки виконання інноваційних проектів; встановлення пільгового оподаткування суб'єктів інноваційної діяльності; підтримки функціонування і розвитку сучасної інноваційної інфраструктури.

Відповідно до цього держава забезпечує взаємодію науки, освіти, виробництва, фінансово-кредитної сфери у розвитку інноваційної діяльності, здійснює ефективне використання ринкових механізмів для сприяння інноваційній діяльності та підприємництву у науково-виробничій сфері.

Інноваційний потенціал підприємства і показники його оцінки. Напрямки підвищення ефективності здійснення інноваційної діяльності на підприємстві.

Кожне підприємство повинно прагнути до формування відповідного інноваційного потенціалу, під яким розуміють здатність підприємства забезпечувати виробничі процеси новими технікою, технологією та спроможністю випускати нові товари (послуги).

Отже, інноваційний потенціал - сукупність науково-технологічних, виробничих, фінансово-економічних, соціальних та культурно-освітніх можливостей країни (галузі, регіону, підприємства), необхідних для забезпечення інноваційного розвитку економіки. Для постійного відновлення інноваційного потенціалу слід здійснювати безперервний моніторинг інноваційної діяльності як в межах підприємства, так і на рівні галузі, регіону, країни тощо.

Моніторинг інноваційної діяльності - систематичний збір, обробка та аналіз інформації про перебіг інноваційних процесів, практичні наслідки заходів щодо стимулювання і регулювання інноваційної діяльності в країні (регіоні, галузі, на підприємстві), результати реалізації пріоритетних напрямів інноваційної діяльності.

Узагальнена інформація про хід реалізації пріоритетних напрямів інноваційного розвитку України щорічно до 1 квітня подається Кабінетом Міністрів України до Верховної Ради України і містить такі показники:

- обсяг інноваційних капіталовкладень відносно до річного рівня амортизаційних відрахувань;
- розмір доходу від інноваційних капіталовкладень за рік відносно до обсягу інноваційних капіталовкладень;
- розмір сукупного фінансування розвитку науки і техніки відносно до річного рівня ВВП;
- обсяг продажу ноєостереженої продукції За рік відносно до річного загального обсягу продажів товарів (послуг);
- кількість винаходів на 1 мільйон населення;
- кількість впроваджених за рік винаходів відносно до їх загальної кількості.

Оцінка інноваційного потенціалу є надзвичайно складною проблемою, оскільки на практиці важко достовірно оцінити перспективність інноваційних ідей та спрогнозувати інтенсивність їх впровадження у виробництво. Крім того, проблема поглиблюється через складний механізм розрахунку доцільності втілення тієї чи іншої інноваційної ідеї. Але на сучасному етапі розвитку економічної науки існують достатньо результативні методики оцінки перспективності здійснення інноваційних проектів.

Змістовий модуль 6 Організація виробництва та його обслуговування

Тема 6.5 Соціальна інфраструктура та соціальна діяльність підприємства. Відтворення та розвиток інфраструктури. (Самостійна робота 8)

Мета:

- ✓ застосування найбільш оптимальних методів організації і проведення самостійної роботи студентів;
- ✓ опанування питань плану даної теми;
- ✓ виховувати у студентів охайність, почуття відповідальності, сумлінне ставлення до своїх обов'язків, інтерес до професії.

План вивчення:

1. Соціальна інфраструктура підприємства.
2. Соціальна діяльність.
3. Капітальне будівництво та його планування.
4. Проектування об'єктів.
5. Способи здійснення будівельно-монтажних робіт.

Завдання: зробити конспект, дати відповіді на питання.

Контрольні питання:

1. Назвати складові соціальної сфери та її значення.
2. Які заходи повинен передбачати план соціального розвитку?
3. Соціальна діяльність та ефективність виробництва: обґрунтування й визначення взаємного впливу.
4. Сутність капітального будівництва.
5. Складові сфери капітального будівництва.
6. Особливості планування капітального будівництва.
7. Кошторисна вартість будівництва.
8. Призначення титульного списку.
9. Яким чином здійснюється проектування об'єктів?
10. Характеристика способів здійснення будівельно-монтажних робіт.

Форма контролю:

Перевірка конспектів, усне опитування.

Література:

1. С.Ф.Покропивний Економіка підприємства: підручник.–К.: «Кнеу»,2004р.-стор.286-288;
2. Л.І. Шваб. Економіка підприємства, навч.посібник – К.: «Каравела», 2005р, ст..296-297.

Опорний конспект

Соціальна інфраструктура підприємства.

Сукупність підрозділів підприємства, які забезпечують задоволення соціально-побутових, культурних та інших потреб, охорону здоров'я, належні умови праці й відпочинку для працівників підприємства становлять *структуру соціальної сфери*.

До неї входять такі об'єкти:

- 1) їдальні, кафе, магазини;
- 2) лікарні, поліклініки, медпункти;
- 3) власні житлові будинки, заклади побутового обслуговування;
- 4) навчальні заклади;
- 5) дитячі дошкільні заклади, бібліотеки, будинки культури;
- 6) бази відпочинку, спорткомплекси тощо.

З метою задоволення соціальних потреб на підприємстві складається план соціального розвитку соціальної інфраструктури.

План соціального розвитку підприємства повинен передбачати заходи, спрямовані на:

- 1) вдосконалення санітарно-гігієнічних умов праці;
- 2) збереження належної працездатності протягом тривалого часу і запобігання швидкій стомлюваності;
- 3) підвищення безпеки праці;
- 4) запобігання професійним захворюванням;
- 5) поліпшення житлових і побутових умов працівників підприємства, їхнього соціально-культурного обслуговування та охорони здоров'я;
- 6) зміцнення матеріально-технічної бази відповідних об'єктів соціальної інфраструктури;
- 7) посилення трудової та творчої активності працівників підприємства.

Соціальна діяльність.

Постійний розвиток здібностей людини є необхідною передумовою її успішної праці, уміння використовувати сучасні технічні засоби, нову техніку й технологію, новітні наукові досягнення.

Однією з передумов ефективного управління персоналом підприємства є прогнозування змін у соціальній структурі трудового колективу. Так, встановлення необхідних співвідношень різних категорій працівників за статтю і віком має на меті своєчасне забезпечення потреб у кадрах сучасного виробництва, адаптованого до ринкових умов господарювання.

У плані соціального розвитку обов'язково треба передбачити конкретні заходи, спрямовані на вдосконалення санітарно-гігієнічних умов праці (зниження рівня шуму, вібрації, запиленості та загазованості повітря тощо). Не менш важливою є розробка заходів для збереження належної працездатності протягом тривалого часу і запобігання швидкій стомлюваності. Особливу увагу треба приділити заходам, що підвищують безпеку праці та усувають виробничий травматизм, а також запобігають професійним захворюванням.

Капітальне будівництво та його планування.

Формування, відтворення й розвиток виробничих та інфраструктурних об'єктів здійснюються в процесі капітального будівництва, яке об'єктивно вважають специфічним елементом інфраструктури підприємства.

Капітальне будівництво — це процес створення нових, реконструкції, розширення й технічного переоснащення діючих виробничих та інфраструктурних об'єктів підприємств або інших первинних суб'єктів господарювання.

До сфери капітального будівництва відносять:

- 1) спорудження будівель та об'єктів виробничого та невиробничого (соціального) призначення;
- 2) монтаж виробничого й невиробничого устаткування та інших засобів праці й соціальної діяльності;
- 3) проектно-пошукові та інші підготовчі роботи, зв'язані зі спорудженням нових і реконструкцією функціонуючих об'єктів виробничого й соціального призначення;
- 4) капітальний і відновлюваний ремонт будівель і споруд виробничого та соціального призначення.

Планування капітального будівництва об'єктів виробничого й соціального призначення має певні особливості. Основу планування капітального будівництва виробничих об'єктів становлять розрахунки введення в дію виробничих потужностей, основних фондів і кошторисної вартості будівництва (реконструкції, розширення) відповідних об'єктів. Головна мета й кінцевий результат капітального будівництва — введення в дію нових виробничих потужностей.

Кошторисна вартість будівництва — це виражені в грошовій формі нормативні (проектні) витрати на: будівельно-монтажні роботи; придбання устаткування, інструменту, інвентарю; проведення проектно-пошукових робіт; покриття інших витрат, пов'язаних з будівництвом.

Конкретизація завдань плану капітального будівництва і доведення цих завдань до виконавців здійснюється за допомогою *титульних списків будівель*.

Титульний список — це плановий документ, в якому встановлено строки початку й закінчення будівництва (розширення, реконструкції) об'єктів, їхню потужність, загальні витрати на спорудження, на будівельно-монтажні роботи, щорічні розміри введення в дію основних фондів, названо підрядні та проектні організації, що виконуватимуть відповідні роботи, а також постачальників устаткування.

Проектування об'єктів.

Початковим етапом капітального будівництва є його проектування.

Проект як кінцевий результат процесу проектування — це комплекс документів, в яких обґрунтовується технічна можливість та економічна доцільність будівництва (реконструкції) певного об'єкта.

Процес проектування здійснюється, як правило, спеціалізованими проектними організаціями. Він охоплює два послідовні етапи робіт: 1) збирання й підготовка необхідних для проектування матеріалів; 2) безпосереднє опрацювання проектів і розрахунки кошторисів .

Способи здійснення будівельно-монтажних робіт.

Капітальне будівництво (розширення, реконструкція) об'єктів будь-якого призначення може здійснюватися двома способами: підрядним і господарським.

Підрядний спосіб будівництва — це здійснення робіт постійно діючими будівельними і монтажними організаціями (підрядчиками), які виконують відповідні роботи для різних замовників за договорами підряду. Згідно з підрядним договором підрядчик бере на себе зобов'язання виконати своїми силами будівництво об'єкта за проектом із дотриманням будівельних норм і правил. Замовник повинен надати підрядчику будівельний майданчик, затверджену проектно-кошторисну документацію, забезпечити своєчасне фінансування будівництва і надходження технологічного устаткування, а також прийняти завершений об'єкт і повністю розрахуватися з підрядчиком за виконані останні роботи.

Для виконання окремих комплексів робіт підрядчик має право залучати інші спеціалізовані організації за договором субпідряду. Проте відповідальність перед замовником за якісне і своєчасне виконання всіх робіт несе основний (генеральний) підрядчик.

Господарський спосіб будівництва означає виконання всього комплексу робіт самим забудовником (підприємством, організацією) власними силами. У цьому разі підприємство (організація)- забудовник виступає в ролі керівника будівництва й виконавця будівельно-монтажних робіт одночасно. З цією метою воно (вона) створює на період будівництва необхідний апарат управління та виробничу базу, здійснює на тимчасовій основі наймання необхідних працівників і залучення відповідної будівельної техніки.

Змістовий модуль 8 Витрати підприємства

Тема 8.3 Економічний зміст і функції ціни. Методи ціноутворення (Самостійна робота 9).

Мета:

- ✓ застосування найбільш оптимальних методів організації і проведення самостійної роботи студентів;
- ✓ опанування питань плану даної теми;
- ✓ виховувати у студентів охайність, почуття відповідальності, сумлінне ставлення до своїх обов'язків, інтерес до професії.

План вивчення:

1. Ціна, як економічна категорія.
2. Фактори зниження та росту цін.
3. Функції ціни.
4. Види цін.
5. Цінова політика підприємства та методи встановлення цін.

Завдання: зробити конспект, виконати тестове завдання, розв'язати задачу, підготуватись до опитування за контрольними питаннями

Контрольні питання:

1. Дайте визначення терміну «ціна» та охарактеризуйте функції, які вона виконує.
2. Назвіть фактори впливу на ріст або зниження цін.
3. Приведіть класифікацію цін.
4. Охарактеризуйте механізм утворення ціни.
5. Приведіть методи розрахунку цін на продукцію.

Форма контролю:

Перевірка конспектів, усне опитування.

Література:

1. Закон України «Про ціни і ціноутворення» № 5496-VI від 20.11.2012.
2. С.Ф. Покропивний, Економіка підприємства: підручник.–К.: «Кнеу», 2004р.
3. Л.І Шваб., Економіка підприємства: навч.посібник. – К.:Каравела,2005р.

Опорний конспект

Ціна, як економічна категорія

До найважливіших економічних важелів підвищення ефективності виробництва відносять ціну, котра надає безпосередній вплив на виробництво, розподіл, обмін і споживання.

Ціна відображає грошовий вираз вартості, це – економічна категорія, яка дозволяє побічно вимірити величину витраченого на виробництво товару суспільно необхідного робочого часу.

В умовах товарного виробництва ціна виступає зв'язковою ланкою між виробником і споживачем, механізмом забезпечення рівноваги поміж попитом і пропозицією, а таким чином, ціни і вартості.

З допомогою цін порівнюють витрати і результати господарської діяльності підприємства, економічно обґрунтовують найбільш вигідні варіанти капіталовкладень, стимулюють виробництво і споживання, а також якість продукції.

Фактори зниження та росту цін

Фактори зниження цін

- зростання виробництва;
- НТП;
- ріст продуктивності праці;
- зниження витрат;
- конкуренція;
- зниження податків;
- розвиток прямих зв'язків;

Фактори росту цін:

- спад виробництва і монополізм підприємств;
- збільшення маси грошей, у звертанні;
- збільшення заробітної плати;
- нестабільність економічної ситуації;
- низька ефективність використання капіталу;
- ажіотажний попит.

Функції ціни

Ціни виконують цілий ряд функцій:

З їх допомогою встановлюють об'єми виробництва та рахують прибутки підприємства.

Виконують розподільчу функцію, тобто регулюють доходи та витрати.

З їх допомогою оцінюють величину так званого чистого доходу держави.

Їх використовують в ході планування та обліку матеріальних витрат.

Вони виступають як інструмент господарчої політики підприємства (регулюють попит та пропозицію).

Види цін

При визначенні величини цін необхідно представляти загальний зміст системи цін, істотним елементом якої є взаємодія різних видів цін. Розглянемо основні види цін на продукцію підприємств, що поділяються по ряду ознак.

У залежності від сфери обороту, виділяють внутрішні ціни підприємства і відпускні оптові ціни, по яких підприємства реалізують продукцію споживачам.

Внутрішні ціни використовуються для обороту засобів усередині підприємств, є основним інструментом внутрішньогосподарських відносин. Вони повинні відповідати наступним вимогам:

- забезпечувати ув'язування і порівнянність економічних показників, підрозділів і підприємства в цілому;
- сприяти збігу інтересів колективів і підрозділів підприємств;
- забезпечувати стимулююче вплив на якість роботи виробничих підрозділів;
- нейтралізувати розходження в об'єктивних умовах виробництва.

Внутрішні ціни підприємства поділяються на наступні види:

Внутрішньогосподарські ціни, по яких здійснюють внутрішні постачання цеху, ділянки, виробництва усередині одного підприємства.

Внутрішньофірмові, по яких самостійні підприємства (юридичні особи) здійснюють постачання усередині об'єднання.

Трансферні — внутрішньофірмові ціни, що обслуговують оборот між підрозділами, що знаходяться в різних регіонах.

Внутрішньогосподарська ціна — це сума перемінних витрат і прибутку підрозділу.

Внутрішньофірмова ціна включає перемінні витрати і доход, що йде на покриття постійних витрат підрозділу і фірми.

Трансферна ціна включає внутрішньофірмову ціну з урахуванням факторів регіонального характеру.

Відпускна (оптова) ціна виступає верхньою межею внутрішньої ціни, визначається виходячи з впливу як внутрішніх факторів, так і зовнішніх, що характеризують кон'юнктуру ринку.

Таким чином, по-перше, внутрішньофірмове ціноутворення є істотним чинником, що впливає на ціну підприємства; по-друге, внутрішньофірмова ціна, відрізняючи від ціни підприємства, — більш об'єктивна, оскільки не є результатом взаємодії інтересів виробника і кінцевого споживача, тобто не піддана суб'єктивній оцінці.

Поряд із внутрішніми цінами підприємства й оптовими цінами, у залежності від характеру обороту виділяються *закупівельні ціни*, по яким реалізується сільськогосподарська продукція (колгоспами, радгоспами, фермерськими господарствами, населенням) державним і комерційним організаціям.

За роздрібними цінами товари реалізуються в роздрібну торгову мережу. За цими цінами звичайно реалізуються товари народного споживання населенню, у меншій мірі — підприємствам, організаціям, підприємцям. Роздрібна ціна звичайно вище оптової на величину торгової надбавки, за рахунок якої компенсуються витрати звертання в роздрібній торгівлі і створюється прибуток організацій і установ роздрібної торгівлі.

По ступені і способу регулювання розрізняють:

Регульовані ціни. Їхня величина регулюється державними органами. Однак регулювання носить обмежений, непрямий характер, здійснюється за допомогою впливу на попит та пропозицію (податки, обмеження рентабельності і т.д.).

Фіксовані, тверді ціни. Встановлюються органами ціноутворення чи іншими державними установами. Вони призначаються по обмеженому колу товарів.

Договірні ціни. Це ціни, величина яких визначена передуючою акту купівлі-продажу угодою, документально зафіксованим контрактом між продавцем і покупцем. При цьому може обмовлятися допустимість зміни закріплених контрактом цін у наслідок, наприклад, інфляції, форс-мажорних обставин, прийняття нових законів.

Вільні ціни. Звільнені від цінового втручання держави, формуються під впливом кон'юнктури ринку, законів попиту та пропозиції.

Поряд з розглянутими вище основними видами цін у практиці господарювання застосовується ряд інших видів цін, виділюваних по найрізноманітніших ознаках.

По ступені обґрунтованості розрізняють ціни:

Базисні, застосовуються як вихідна база при встановленні ціни на аналогічні вироби. Їхнє використання необхідне в зв'язку з природною зміною багатьох цін, процесами інфляції.

Прейскурантні ціни — фіксуються в документальній формі у виді прейскурантів, тобто покажчиків цін.

Фактичні ціни угод, що враховують застосування різних надбавок, знижок до базисної ціни.

Досить часто вид ціни визначається видом ринку, на якому він утвориться. По даній ознаці виділяються біржові, аукціонні, комісійні ціни.

Цінова політика підприємства та методи встановлення цін.

Механізм ціноутворення являє собою, з одного боку, зв'язок між ціною і ціноутворюючими факторами; з іншого боку — формування ціни, технологію її зародження, функціонування, зміни.

Моделювання цінової політики здійснюється поетапно, у визначеній послідовності:

- визначення мети підприємства. Поряд з максимізацією прибутку, у залежності від обставин, вона може зводитися до забезпечення виживаності,

завоюванню лідерства, збільшенню частки ринку, обсягу продажів, максимізації темпів росту;

- установлення характеру ринку, що визначається кількістю і розміром підприємства-конкурентів: чи віддаються переваги на ринку якому-небудь з конкурентів (вільна конкуренція, монополістична конкуренція, олігополія, монополія);

- аналіз купівельного попиту. Як відзначалося, на його величину впливають різні фактори: потреба в товарі, відсутність чи заміни конкурентів, платоспроможність потенційних покупців, споживчі переваги.

- дослідження рівня ринкових цін. Фірма позиціонує (тобто визначає сприйняття споживачем своїх товарів у порівнянні з товарами конкурентів). З даною метою робляться порівняльні покупки, у результаті яких проводиться аналіз цін, товарів, якості і т.д.);

- аналіз витрат. Фірма визначає залежність загальних витрат від змін обсягу виробництва, визначає закономірності граничних витрат. При цьому ефективний підхід до ціноутворення припускає першочерговість аналізу рівня цін, що визначають обсяг продажів, масштаб виробництва, а вже потім їхнє співвідношення з витратами.

У рамках наступного етапу цінової політики проводиться:

- Фінансовий аналіз можливих варіантів ціни; витрат на виробництво продукту, у якому підприємство може завоювати покупців більш повним задоволенням їхніх потреб.

- Аналіз конкуренції. Дається оцінка можливого відношення конкурентів до намічуваних змін цін на продукцію і ті конкретні міри, що вони можуть почати у відповідь.

- Сегментний аналіз ринку. У ході його визначається, як найбільше вигідно диференціювати ціни, щоб максимально врахувати розходження між сегментами ринку по чутливості покупців до рівня цін продукції і за рівнем витрат підприємства для найбільш адекватного задоволення вимог покупців різних сегментів.

- Оцінка державного регулювання цін на дану продукцію.

Далі визначаються методи ціноутворення. Основні з них:

- метод повних (середніх) витрат;
- граничних (маржинальних) витрат;
- на основі цінності товарів, що відчувається;
- беззбитковості, цільового прибутку.

Лише після цього відбувається встановлення остаточної ціни. Враховуються психологічне сприйняття споживачем товару підприємства, реакція конкурентів, встановлення умов надання і рівня знижок за цінами і т.д.

Метод повних (середніх) витрат. Підприємство на ринку запитує ціну товарів, здатну відшкодувати витрати і забезпечити максимально можливий прибуток на основі стандартної націнки в залежності від виду товару. Даний метод стикується з існуючою практикою калькулювання собівартості, що також пояснює його перевагу для багатьох вітчизняних виробничих структур.

Разом з тим у наявності й істотні недоліки: затратний механізм ціноутворення, що обумовлює слабку зацікавленість до їхнього зниження; знижується конкурентоздатність товару; слабкий зв'язок з рівнем попиту.

Метод маржинальних витрат — нове явище у вітчизняній практиці, що базується на поділі витрат на постійні і перемінні. При ціноутворенні враховуються фактичні перемінні витрати на одиницю продукції, що збільшуються на суму граничного доходу. Призначення останнього — покриття постійних витрат і забезпечення прийняттого прибутку підприємству.

Його очевидна перевага — скорочення загальної величини витрат підприємства, що стратегічно істотно для російських виробничих формувань з їхньою твердою конкуренцією з закордонними партнерами. Застосовуючи варіант «скорочених витрат», виробник, одержуючи вигоду у збільшенні обсягу продажів, одночасно має можливість компенсувати непокрите постійні витрати за рахунок підвищення граничного доходу. У той же час застосування даного методу дуже обмежено в силу ряду причин: неврегульованість співвідношення принципів управлінського і податкового обліку, що залишається високої ступінь державного регулювання вітчизняного ціноутворення, низький кваліфікація адміністрації і т.п.

Установлення цін на основі цінності товару, що відчувається. Основним фактором виступають не витрати підприємства, а сприйняття споживача. Для цього в маркетинговій і збутовій політиці фірм використовуються спеціальні прийоми, а ціни покликані відповідати цінності товару, що відчувається. Для цього досліджуються моделі споживчого поведіння, ціннісні представлення покупців. Також застосовуються нецінові методи впливу: сервісне обслуговування, гарантії покупцям і т.д.

Розрахунок ціни на основі забезпечення беззбитковості і цільового прибутку. Фірма прагне установити ціну, що забезпечує їй бажаний обсяг прибутку. Будуються спеціальні графіки загальних витрат (постійних, тимчасових) і очікуваного виторгу при різних обсягах продажів. Крива виторгу залежить від ціни товару. Підбирається таке сполучення обсягу випуску і ціни, що забезпечує потрібний прибуток. Такий метод ціноутворення жадає від фірми розгляду різних варіантів цін, їхнього впливу на обсяг збуту, необхідний для забезпечення беззбитковості і забезпечення цільового прибутку.

Тестове завдання:

1. Максимальна ціна товару визначається:

- а) величиною попиту на товар;
- б) цінами конкурентів на аналогічний товар;
- в) монопольним статусом фірми;
- г) обліком та аналізом витрат;
- д) повною собівартістю, прибутком та величиною економічного ефекту.

2. Мінімальна ціна товару визначається:

- а) рівнем витрат підприємства та його прибутком;
- б) обліком та аналізом витрат;
- в) монопольним статусом фірми;
- г) повною собівартістю і прибутком підприємства та величиною економічного ефекту.

3. Ціна — це:

- а) норма обміну товару на гроші;
- б) грошове вираження витрат підприємства на виробництво і збут продукції;
- в) грошове вираження суми витрат виробництва, прибутку і непрямих податків.

4. Роздрібна ціна складається з:

- а) оптової ціни промисловості;
- б) постачальницько-збутової націнки;
- в) торгової надбавки.

5. Оптова ціна підприємства складається з:

- а) собівартості виробу;
- б) прибутку;
- в) ПДВ;
- г) акцизного збору (на підакцизні товари);
- д) торгової надбавки;
- е) постачальницько-збутової націнки.

6. Оптова ціна промисловості складається з:

- а) оптової ціни підприємства;

- б) постачальницько-збутової націнки;
- в) торгової надбавки.

7. Роздрібна ціна продукції відрізняється від оптової ціни промисловості на величину:

- а) торгової надбавки;
- б) постачальницько-збутової націнки;
- в) ПДВ.

8. Оптова ціна промисловості відрізняється від оптової ціни підприємства на величину:

- а) торгової надбавки;
- б) постачальницько-збутової націнки;
- в) ПДВ.

9. Функції ціни:

- а) планово-облікова;
- б) соціальна;
- в) розподільча;
- г) регулювальна;
- д) стимулююча.

10. За способом встановлення ціни поділяють на:

- а) тимчасові;
- б) постійні;
- в) централізовані
- г) вільні;
- д) договірні;
- е) постійні.

Розв'язати задачу

Підприємство «Вектор» виготовляє побутову техніку. Повна собівартість виготовлення кольорового телевізора – 800 грн.; витрати обігу – 50, роздрібна ціна – 1600 грн., а торгова надбавка – 25%. Розрахувати суму торгової знижки, прибутку, ПДВ і рентабельність виробу.

Відповідь до задачі: $T_z = 160$ грн.; $ПДВ = 27$ грн.; $П = 83$ грн.; $Р = 10,4\%$.

Змістовий модуль 9 Фінансово-економічні результати та ефективність діяльності. Антикризова діяльність підприємства

Тема 9.4 Антикризова діяльність підприємства (Самостійна робота 10).

Мета:

- ✓ розкрити питання плану з даної теми;
- ✓ ознайомити з основними поняттями;
- ✓ сприяти формуванню знань по темі.

План заняття

1. Антикризова діяльність підприємства, її суть.
2. Рівні антикризкової діяльності.
3. Основні цілі антикризкової діяльності підприємства.
4. Заходи антикризкової діяльності підприємства.
5. Антикризове управління.
6. Банкрутство підприємства, його суть.
7. Причини банкрутства підприємств.
8. Симптоми банкрутства підприємств.

Завдання: зробити конспект, за бажанням зробити реферат.

Теми рефератів:

3. Поняття банкрутства та його правове забезпечення.
4. Банкрутство підприємства та шляхи його подолання на сучасному етапі.
5. Банкрутство підприємства як економічне явище.

Форма контролю:

Перевірка конспектів, усне опитування.

Література:

3. Шваб Л.І. Економіка підприємства: Навч. посібник.- К.: Каравела, 2004
4. Гетьман О.О. Економіка підприємства: Навч. посібник. – 2-ге видання, -К.: Центр учбової літератури, 2010.
5. Покропивний С.Ф. Економіка підприємства: Навч. посібник. - КНЕУ, 2000.
6. Закон України «Про банкрутство».

Опорний конспект

Антикризова діяльність підприємства

Антикризове управління - це система фінансово-економічних, виробничо-технічних, організаційно-правових та соціальних заходів, спрямованих на досягнення чи відновлення платоспроможності, ліквідності, прибутковості і конкурентоспроможності підприємства в довгостроковому періоді або сукупність усіх можливих заходів, які здатні привести підприємство до фінансового оздоровлення.

Основний документ, який мають розробити на підприємстві, що опинилося в кризовому стані, є антикризова програма.

Антикризова програма - це спеціальним чином підготовлений внутрішній документ, у якому систематизовано викладається перелік основних заходів, що планується здійснити в межах підприємства, його структурних підрозділів та функціональних служб для досягнення поставленої мети - виведення підприємства з кризового стану.

Важливою передумовою застосування правильних антикризових заходів є ідентифікація глибини фінансової кризи. Існують три фази кризи:

а) фаза кризи, яка безпосередньо не загрожує функціонуванню підприємства (за умови переведення його на режим антикризового управління);

б) фаза, яка загрожує подальшому існуванню підприємства і потребує негайного проведення антикризових заходів;

в) кризовий стан, який не сумісний з подальшим існуванням підприємства і призводить до його реорганізації або ліквідації.

Ідентифікація фази фінансової кризи є необхідною передумовою правильної та своєчасної реакції на неї.

До факторів, які посилюють кризову ситуацію на підприємствах відносяться:

- незадовільна постановка роботи на ринку, нездатність товару успішно конкурувати з іншими товарами, що знаходяться на ринку, неефективна маркетингова політика, несвоєчасне оновлення асортименту товарної продукції;

- різке підвищення рівня витрат виробництва і збуту товару, що може бути викликано великою кількістю причин, починаючи з нераціональної структури та роздутого штату управління, використання технологій, засобів і предметів праці, що дорого коштують, тощо;

- брак інновацій та раціоналізаторства;
- дефіцит у фінансуванні;
- відсутність або незадовільна робота служб контролінгу (планування, аналіз, інформаційне забезпечення, контроль);
- великий обсяг капіталовкладань із тривалим строком окупності;
- відсутність стимулів праці у працівників підприємства.

Загалом усі названі причини кризи досить тісно взаємопов'язані і становлять складний комплекс причинно-наслідкових зв'язків. Ці та інші фактори, діючи в різних напрямках, призводять до руйнування організаційного, економічного і виробничого механізму функціонування підприємства.

Існує два види реакції підприємств на фінансову кризу:

1. Захисна реакція, яка передбачає різке скорочення витрат, закриття та розпродаж окремих підрозділів підприємства, скорочення та розпродаж обладнання, звільнення персоналу, скорочення окремих частин ринкового сегмента, зменшення відпускних цін та (або) обсягів реалізації продукції.

2. Наступальна реакція, що передбачає активні дії: модернізація обладнання, освоєння нових предметів праці, уведення нових технологій, запровадження ефективного маркетингу, пошук нових ринків збуту продукції, розробка і впровадження прогресивної стратегічної концепції контролінгу та управління.

Оцінка можливостей та способів подолання кризи починається з виявлення та аналізу причин фінансової кризи. На основі даних носіїв інформації (первинні бухгалтерські документи, виконання фінансово-господарських планів тощо) визначаються зовнішні та внутрішні фактори кризи, а також фінансовий стан підприємства.

Виходячи з суті антикризової програми в період її розробки та реалізації, актуальним завданням залишається розробка песимістичного плану господарсько-фінансової діяльності підприємства в традиційному розумінні його змісту та структури. Таке планування господарсько-фінансової діяльності виступає як один з інструментів управління, за допомогою якого створюються передумови для досягнення цільових показників, встановлених антикризовою програмою.

Керівництву підприємств пропонується розробити песимістичний план фінансово-господарської діяльності підприємства, який повинен початися з розгляду ймовірності виконання плану обсягів реалізації продукції та послуг на 2009р. в разі посилення дії фінансово-економічної кризи в Україні та накопичення внутрішніх проблем.

Для подолання кризової ситуації підприємством розробляється стратегія фінансового оздоровлення. Її завдання – визначити основні напрями антикризових заходів і загальну очікувану ефективність. На основі плану фінансового оздоровлення розробляються більш конкретні документи: плани маркетингу, виробничі плани, графіки робіт та ін.

Внутрішня структура антикризової програми не потребує формалізації (чіткого та однозначного визначення окремих розділів), оскільки буде визначатися стадією кризи та суттю заходів, що включаються до її складу.

План антикризових заходів розробляється на підставі антикризової програми й являє собою форму її конкретизації та трансформації. Має містити перелік конкретних заходів, які передбачається здійснити, строки початку та закінчення, необхідні ресурси (кошти) та очікуваний результат реалізації, а також визначити відповідальну особу та виконавців.

З поміж багатьох різних заходів, які сприяють підтримувannya ефективної господарської діяльності підприємства, можна рекомендувати, зокрема, такі:

1. Організаційно-правові та соціальні:
2. Фінансово-економічні.
3. Маркетингові.
4. Виробничо-технічні
5. Економічна безпека підприємства

Банкрутство підприємства

Поняття банкрутства органічно притаманне сучасним ринковим відносинам. Воно характеризує неспроможність підприємства (організації) задовольнити вимоги кредиторів щодо оплати товарів, робіт, послуг, а також забезпечити обов'язкові платежі в бюджет і позабюджетні фонди.

Закон України «Про банкрутство» під банкрутством розуміє зв'язану з браком активів у ліквідній формі неспроможність юридичної особи суб'єкта підприємницької діяльності задовольнити в установленій для цього строк пред'явлені до нього з боку кредиторів вимоги та виконати зобов'язання перед бюджетом.

За нормальних умов господарювання акціонери та кредитори сподіваються на винагороду, рівень якої залежить від ступеня прибутковості фірми. Одна з перших ознак руху до банкрутства — спад прибутковості фірми нижче за вартість її капіталу. Відсотки за кредит і дивіденди, що сплачуються фірмою, перестають відповідати сучасним ринковим умовам господарювання, а вкладання коштів у таку фірму стає не вигідним. Кредитори (власники облігацій та інші) одержують певні суми, визначені кредитними угодами, але відносна вигідність їхніх вкладень у дану фірму зменшується, а у зв'язку зі спадом вартості акціонерного капіталу падає й ціна акцій, збільшується ризик неповернення коштів, у фірми виникають труднощі з готівкою, особливо якщо кредитори не пролонгують кредитні угоди на наступний період і фірма змушена буде виплатити не тільки відсотки, а й суму основного боргу. Може виникнути криза ліквідності і фірма увійде в стан «технічної неплатоспроможності». Це явище можна вже розглядати як банкрутство.

Зарубіжний досвід показує, що спрогнозувати банкрутство можна за 1,5—2 роки до появи його очевидних ознак. Цілком можливим є виявлення початкових ознак банкрутства через прогнозування «ціпи підприємства» на найближчу та довгострокову перспективу.

Зниження прибутковості фірми або збільшення середньої вартості зобов'язань означає зниження її ціни. Ціна фірми — це приведені до теперішнього часу потоки виплат кредиторам та акціонерам. Як дисконтна ставка використовується середньозважена вартість капіталу. Ціна фірми може впасти нижче за суму зобов'язань кредиторам. Це означає, що акціонерний капітал «зникає». Ось це і є повне банкрутство — банкрутство акціонерів. Ціна фірми може впасти навіть нижче за ліквідаційну вартість активів. Тоді ліквідаційна вартість розглядатиметься як ціна фірми, а ліквідація фірми стає вигіднішою за її експлуатацію. Акціонери в цьому разі втрачають свій капітал.

Причини банкрутства підприємств (організацій) можуть бути найрізноманітнішими. Беручи загалом, їх можна поділити на дві групи: 1) зовнішні, які практично дуже важко (іноді неможливо) врахувати; 2) внутрішні, що безпосередньо залежать від форм, методів та організації роботи на самому підприємстві. Результатом одночасного впливу всіх чинників є настання банкрутства.

Зовнішні причини банкрутства:

- Політичні
- Соціально-економічні
- Науково-технічні
- Зовнішньоекономічні

Внутрішні причини банкрутства:

- Брак стратегічного плану розвитку
- Низька якість менеджменту
- Недосконалість механізму ціноутворення
- Збільшення дебіторської заборгованості
- Утримання зайвих робочих місць
- Технологічна неузгодженість процесу виробництва
- Брак довготермінового інвестування
- Дефіцит власних оборотних коштів
- Нераціональна організаційна структура

Зовнішні фактори можуть бути міжнародними та національними. Міжнародні фактори формуються під впливом динаміки загальноекономічних показників розвитку провідних країн, стану світової фінансової системи, стабільності міжнародної торгівлі, митної політики, рівня міжнародної конкуренції, руху міжнародного капіталу та ін.

Аналіз зарубіжної практики свідчить, що в країнах із розвинутою економікою та сталою політичною системою, як правило, 1/3 банкрутств спричиняється зовнішніми, а 2/3 — внутрішніми причинами. Очевидним є й те, що фактори банкрутства для вітчизняних підприємств є іншими, похідними від кризового стану національної економіки.

Саме необґрунтована економічна політика уряду, некеровані інфляційні процеси, тотальна економічна криза, політична нестабільність суспільства, спад ділової активності в економіці найбільш впливають на результати діяльності підприємств передовсім через недосконалість законодавчої бази. На сучасному етапі дуже уповільнився розвиток науки і техніки знов-таки через глибоку кризу в інвестиційній сфері. Низький рівень інтегрованості вітчизняної економіки, неефективне використання зарубіжного капіталу, різке погіршення кон'юнктури внутрішнього і зовнішнього ринків спричиняють помітні симптоми банкрутства в багатьох підприємствах України.

Рух до кризового стану починається в момент виникнення кумулятивного зростання величини відхилення тих чи тих показників, які характеризують стан зовнішнього та внутрішнього середовища функціонування фірми, від довгострокових тенденцій динаміки цих показників. Наприклад, якщо обсяг продажу товару коливався в межах $\pm 3\%$ середньомісячної величини від середньо кварталної, а наступного місяця впав на 10% і негативна тенденція наростає, то маємо вже певні симптоми кризового стану.

Процес зростання процентних ставок і цін зумовлює подорожчання сировини, матеріалів, комплектуючих виробів, яке випереджає підвищення цін на готову продукцію, збільшує за інших однакових умов кредиторську заборгованість підприємства. Усе це потребує додаткових кредитних ресурсів і, як наслідок, призводить до негативних змін у структурі зобов'язань підприємства через підвищення середньої вартості пасивів.

У дальшому наростають кризові явища (більш явні ознаки банкрутства), які зумовлено різкими змінами структури балансу підприємства, а саме: труднощі з готівкою та різке зменшення грошових коштів на рахунках; збільшення дебіторської заборгованості (різке зниження її теж може бути негативним явищем, бо свідчитиме про труднощі зі збутом, зростання запасів готової продукції); збільшення кредиторської заборгованості; зниження обсягів продажу (хоча перед ліквідацією підприємства можливий повний розпродаж його продукції). Крім того, характерною є затримка з поданням звітності, наявність конфліктних ситуацій на підприємстві.

Банкрутство може виникнути на кожному з етапів життєвого циклу конкурентної переваги фірми (ЖЦКПФ). Дослідники називають такі основні фактори, що сприяють банкрутству фірми.

Першим детермінантом є параметри факторів виробництва. Вплив цих факторів спостерігається на всіх стадіях (етапах) життєвого циклу КПФ, але особливо важливі вони на стадії зародження. На даній стадії є сім причин, унаслідок дії яких фірма може зазнати банкрутства:

- неправильне визначення місії фірми та її виробничого профілю;
- низькі підприємницькі здібності власника (власників) фірми;
- низька кваліфікація управлінського персоналу фірми;
- неадекватний маркетинг;
- велика частка позикового капіталу;
- низька кваліфікація виконавців (робітників, інженерів і т. п.);
- неадекватність трансакційних витрат.

Наступним етапом життєвого циклу КПФ є прискорення зростання. Даний етап характеризується тим, що фірма має добрий попит на свою продукцію, сильну маркетингову стратегію, високу кваліфікацію управлінського персоналу, що дає змогу процвітати та збільшувати виробництво. У цій ситуації для фірми є небезпечною тільки велика частка позикових коштів у загальній масі капіталу, що

використовується. Фірма може своєчасно не забезпечити виплат своїм кредиторам і збанкрутувати.

На етапі уповільнення зростання загрозу банкрутства створюють: погане використання оборотного капіталу, втрата гнучкості в управлінні, неадекватний маркетинг, неадекватність трансакційних витрат.

Рівень використання капіталу можна визначити, аналізуючи коефіцієнти ліквідності активів. Швидкість обороту коштів, тобто, швидкість перетворення їх на гроші, безпосередньо впливає на її платоспроможність підприємства.

Брак гнучкості в управлінні призводить до неефективних управлінських рішень, несвоєчасного прийняття таких і, як наслідок, до збільшення витрат на управління та до втрат прибутку від неадекватного й несвоєчасного реагування на зовнішні та внутрішні відхилення.

Етап зрілості характеризується стабільним станом фірми, стабільним прибутком, насиченням усіма виробничими ресурсами. На цьому етапі небезпечною є низка таких факторів: високий ступінь неліквідності оборотного капіталу, старіння основного капіталу, неадекватний маркетинг, неадекватність трансакційних витрат. Так, фізичне спрацювання та техніко-економічне старіння основного капіталу призводить до зниження продуктивності праці, як порівняти з іншими фірмами, до втрати конкурентної переваги фірми, а внаслідок цього — до банкрутства.

На етапі спаду виробництва діють ті самі фактори, що й на етапі зрілості. Але стан погіршується загальним незадовільним фінансовим становищем суб'єкта господарювання. Він втрачає споживачів, а негативна дія внутрішніх факторів може призвести до прискореного його банкрутства.

Іншим важливим детермінантом є параметри попиту. Аналіз свідчить, що ці параметри діють на всіх стадіях ЖЦКПФ і, як правило, є однаковими для всіх етапів. Різде зниження сукупного попиту негативно впливає на всі види діяльності: скорочуються обсяги виробництва, збільшуються витрати на одиницю продукції, зменшується прибуток на одиницю продукції та загальний обсяг прибутку.

У разі розвитку виробництва товарів-замінників настає процес витискання товарів, що їх виробляє фірма, з ринків, зменшення попиту на цю продукцію і, як можливий наслідок, утрата фірмою прибутку та банкрутство.

Аналогічно діють і інші фактори параметрів попиту, але їхній вплив різний на різних етапах ЖЦКПФ. Так, на стадії інтенсивного зростання до банкрутства може призвести тільки один фактор — різке зниження сукупного попиту. Інші фактори не мають вирішального значення, оскільки фірма на цій стадії завжди має можливість ужити потрібних запобіжних заходів.

Наступним детермінантом є рівень галузевої конкуренції. Збільшення конкурентних переваг інших фірм галузі може бути каталізатором банкрутства фірми на будь-якому етапі ЖЦКПФ. Цей процес свідчить про те, що інші фірми використовують ліпші технології, маркетингову стратегію та управлінські кадри.

Відставання фірми погіршує її становище на ринку і також може призвести до банкрутства.

Вплив державної політики є важливим фактором, що впливає на розвиток та функціонування фірми через фіскальну та кредитно-грошову системи.

Умови й механізм визнання юридичних осіб, які займаються підприємницькою діяльністю, суб'єктами банкрутства (банкрутами) та порядок задоволення претензій кредиторів визначено законодавче.

Основні етапи порушення справи про банкрутство того чи того суб'єкта господарювання:

- Установлення факту банкрутства боржника
- Підтвердження факту безспірності вимог кредитора, який ініціює порушення справи про банкрутство
- Визначення майнових активів боржника
- Виявлення всіх можливих кредиторів
- Обґрунтування можливого плану реструктуризації або санації
- Реструктуризація (санація), якщо така можлива
- Визнання боржника банкрутом, якщо реструктуризація (санація) є з тих чи тих причин неможливою.

Згідно із законом України «Про банкрутство» суб'єктом банкрутства може бути будь-яка юридична особа, що не спроможна своєчасно задовольнити вимоги кредиторів та сплатити податки і є зареєстрованою як суб'єкт підприємницької діяльності. Боржником є юридична особа, проти якої порушено справу про банкрутство, а банкрут — це боржник, що перебуває в процесі ліквідації.

Як кредитор може виступати будь-яка українська або іноземна юридична чи фізична особа, що має вимоги (претензії) до боржника на підставі як майнових, так і немайнових зобов'язань останнього. Вартість вимоги визначається залежно від її сутності: вартість негрошового зобов'язання — за ринковою ціною на день подання заяви про банкрутство (до подання такої заяви сума будь-якої вимоги включає лише відсотки та штрафи), вартість вимоги за контрактом — за вартістю збитків заподіяних кредитору боржником у зв'язку з невиконанням умов контракту.

Заяву про банкрутство можуть подати кредитори (крім кредиторів, майнові вимоги яких повністю забезпечено заставою), органи державної податкової служби, органи державної контрольно-ревізійної служби, сам боржник.

Якщо до одного боржника мають майнові вимоги два або більше кредиторів, останні утворюють так звані збори кредиторів. Заява про банкрутство подається до Арбітражного суду за місцем знаходження боржника.

Письмова заява кредитора (боржника, органів податкової служби або державної контрольно-ревізійної служби) до арбітражного суду і є підставою для порушення справи про банкрутство. До заяви кредитора додаються: список інших кредиторів, яких знає заявник; список підписаних боржником контрактів; список арбітражних чи інших судових справ боржника чи проти боржника. Якщо боржник у

разі його фінансової неспроможності (або загрози такої неспроможності) з власної ініціативи звернувся до арбітражного суду, то до його заяви додаються список боржників і кредиторів, суми їхніх вимог, забезпечених або незабезпечених заставою (якщо вимоги забезпечено заставою, то вказується вартість застави); список майна та його вартість.

Заяву кредитора може бути відкликано заявником до прийняття арбітражним судом рішення про визнання боржника банкрутом. Відкликання заяви боржником можливе тільки за згодою кредитора.

Після прийняття заяви проводиться попереднє засідання Арбітражного суду, на якому розглядаються подані документи, заслуховується пояснення сторін і, в разі необхідності, призначається розпорядник майна боржника. Якщо суд вирішує, що всіх процедурних вимог дотримано, то він призначає судовий розгляд справи, надсилає повідомлення всім сторонам судового процесу і публікує повідомлення про рішення суду в офіційному друкованому органі Верховної Ради України чи Кабінету Міністрів України.

У місячний строк (від дня опублікування повідомлення) Арбітражний суд виносить ухвалу, в якій зобов'язує всіх осіб, що подали заяви з майновими вимогами до боржника, скликати збори кредиторів, а якщо кількість кредиторів перевищує десять осіб — створити повноважний комітет. Повноваження комітету визначаються зборами кредиторів.

Будь-яка фізична чи юридична особа (у тім числі сам боржник чи кредитор), які бажають взяти участь у реструктуризації або санації боржника, у той самий строк повинні подати до Арбітражного суду заяви з письмовим зобов'язанням про переведення на них боргу, а також указати умови проведення процесу реструктуризації або санації.

У даному разі санація є процедурою, що включає угоду між санатором та кредиторами, спрямовану на врегулювання боргів та фінансове оздоровлення юридичної особи боржника.

Отже, першим етапом санації є перехід до санатора боргів боржника; другим — узгодження умов реструктуризації юридичної особи боржника; третім — узгодження між санатором та кредиторами умов виплати боргу.

Практика показує, що реструктуризація може здійснюватись у різних формах через придбання санатором та/або фізичною чи юридичною особами, ним визначеними, усього чи частки статутного фонду боржника для виплати боргів боржника згідно з умовами плану реорганізації; усього чи частки майна боржника (включаючи частину або всі його угоди) з метою одержання коштів для погашення боргів; здавання в оренду (лізинг) усієї або частини власності боржника з метою розподілу орендних платежів між кредиторами; передачі підприємства в оренду трудовому колективу, якщо боржник — державне підприємство.

Реструктуризація може бути інструментом приватизації цілісного майнового комплексу державного підприємства або часток (паїв, акцій) держави в

господарських товариствах у таких випадках: якщо боржником є державне підприємство; боржник сам порушив справу про банкрутство; план реструктуризації передбачає процес приватизації боржника.

Будь-який план санації має включати черговість задоволення претензій (вимог) до боржника відповідно до умов пропозиції про санацію. За браком пропозицій щодо проведення санації або в разі незгоди кредиторів з умовами проведення санації боржника Арбітражний суд визнає боржника банкрутом і з цього приводу ухвалює відповідну постанову.

Список рекомендованої літератури

Нормативно – правова:

1. Кодекс законів про працю України № 322-VIII від 10.12.1971 (зі змінами і доповненнями).
2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. №436-ІУ.
3. Про оплату праці: Закон України №108/95-ВР від 24.03. 1995 р.
4. Податковий кодекс України № 2856-VI від 23.12.2010 (зі змінами і доповненнями).

Базова

1. Гетьман О.О. Економіка підприємства: Навч. посібник. – 2-ге видання, -К.: Центр учбової літератури, 2010.
2. Шваб Л.І. Економіка підприємства: Навч. посібник.- К.: Каравела, 2004.
3. Покропивний С.Ф. Економіка підприємства: Навч. посібник. - КНЕУ, 2000.
4. Васильков В. Г. Організація виробництва: Навч. Посібник. – К.:КНЕУ, 2008.
5. Онищенко В.О. Організація виробництва: Навч. посібник. - К.: Лібра, 2005.
6. Тарасюк І.М. Планування діяльності підприємства: Навч. посібник.- К.: Каравела, 2004.

Допоміжна

1. Бойко В.Г. Економіка підприємства: Навч. посібник. - К.: Знання, 2000.
2. Бойчик І.М. Економіка підприємства: Навч. посібник. - К.: Каравела, 2002.
3. Буряк П.Ю. Економіка праці й соціально-трудова відносини: Навч. Посібник.- К.: ЦНЛ, 2004.
4. Грішнова О.А. Економіка праці та соціально-трудова відносини: Підручник. – К.: Знання, 2006.
5. Дячун О.В. Організація, нормування та оплата праці. - Л.: Афіша, 2001.
6. Завіновська Г.Т. Економіка праці: Навч. посібник. - К.: КНЕУ, 2003.
7. Петрович Й.М. Економіка виробничого підприємства - К.: Знання, 2001.
8. Свіщов М. В., Гречан А. П., Попович Л. М. Внутрішньовиробниче планування на промислових підприємствах. – К.: Арістей, 2005.
9. Ткаченко Н.М. Бухгалтерський облік на підприємствах України з різними формами власності: Навч. посібник.- К.: «А.С.К.», 1999.
10. Чебанова Н.В. Фінансова звітність підприємств: Навч. посібник. - Х.: «Фактор», 2007.

Інтернет – ресурси

1. Законодавство
www.zakon.rada.gov.ua

2. Економічна енциклопедія

<http://enbv.narod.ru/text/Econom/encyclo/index.html>

3. Економічні словники

<http://dictionary.economicus.ru/index.php?id=main>

4. Бібліотека економіста: колекція підручників он-лайн

http://www.sabrina.ru/link_details.php?n=23847

http://catalog.made.ru/link_145793.html

<http://catalog.kolchugino.info/site4987.html>

<http://www.nofollow.ru/detail74232.htm>

Бібліотека економіста

<http://www.library.if.ua/>

Бібліотека економіста: бізнес планування, бюджет

<http://www.cis2000.ru/publ/>

Бібліотека он-лайн

<http://links.i.ua/site/546348688>

Економічна бібліотека

<http://exsolver.narod.ru/>

Зміст

1. Пояснювальна записка	стор.2
2. Тематичний план самостійного вивчення предмету «Економіка підприємства»	стор.3
Тема 1.2 Порядок створення підприємства (СРС 1)	стор.4
Тема 1.4 Методи управління діяльністю підприємств (СРС 2)	стор.12
Тема 1.5 Організаційна і виробнича структура підприємств (СРС 3)	стор.16
Тема 2.6 Норми праці (СРС 4)	стор.23
Тема 3.4 Відновлення основних фондів (СРС 5)	стор.26
Тема 3.8 Нормування оборотних засобів. Показники оборотності та їх значення (СРС 6)	стор.29
Тема 4.2 Характеристика інноваційної діяльності. Напрями розвитку (СРС 7)	стор.43
Тема 6.5 Соціальна інфраструктура та соціальна діяльність підприємства. Відтворення та розвиток інфраструктури (СРС 8)	стор.48
Тема 8.3 Економічний зміст і функції ціни. Методи ціноутворення (СРС 9)	стор.52
Тема 9.4 Антикризова діяльність підприємства (СРС 10)	стор.60
3. Список рекомендованої літератури	стор.70